

PRIORITETI I PREPORUKE ZA ELIMINISANJE DISKRIMINACIJE NAD
ŽENAMA U SRBIJI: IZVEŠTAJ U SENCI CEDAW KOMITETU (ŠIRA
VERZIJA)

MREŽA SOS VOJVODINA

Beograd, 27.12.2018.

OSNOVNE ČINJENICE O SRBIJI

Osnovne činjenice o Srbiji	
Stanovništvo 20171	
Ukupno stanovništvo sredinom godine	7.020.858
Prirodni priraštaj	-5.5
Smrtnost odojčadi na 1000 živorođenih	4.7
Sklopljeni brakovi na 1000 stanovnika	5.1
Razvedeni brakovi na 1000 brakova	256.9
Prosečna starost stanovništva	U: 43.0; M: 41.6; Ž: 44.4
Očekivano trajanje života na rođenju	M: 73.0; Ž: 77.9
Indeks starenja	U: 141.6; M: 120.9; Ž: 163.4
Stopa ukupnog fertiliteta	1.5
Uprava 2	
Udeo žena među poslanicima Narodne skupštine Srbije, 2016. godina	37.6% (2016)
Procenat žena u Vladi Republike Srbije, 2016.	22,2%
Udeo žena među odbornicima lokalnih skupština, 2016.	36.0%
Ekonomija3	
BDP po glavi, EUR	5.581
BDP stopa rasta 2017. godina	2.0%
Stopa zaposlenosti stanovništva 15-64 godine	U: 57.3%; M: 63.9%; Ž: 50.8%
Stopa nezaposlenosti	U: 14.1%; M: 13.5%; Ž: 14.8%
Društveni razvoj i inkluzija	
Indeks humanog razvoja, 2015	0.7764
Rang na Indeksu humanog razvoja, 2015	665
Stopa pismenosti (% starih 15 i više godina), 2015. godina	98.1%6
Neto stopa upisa u osnovnu školu (ž/m na 100), 2016	95./95.77
Opšte napomene	
<p>Republika Srbija je država na Zapadnom Balkanu, u jugoistočnoj Evropi, nastala raspadom nekadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Srbija je postkonfliktno društvo, zakasnele post-socijalističke tranzicije, u procesu pristupanja EU koji nameće važne reforme i standarde u zakonima, politikama i njihovoj primeni. Srbija spada u ekonomski srednje razvijene države, ili države srednjeg dohotka prema klasifikaciji Svetske banke, sa visokim ekonomskim nejednakostima, niskom zaposlenošću i visokim rizicima od siromaštva. Rodni režimi su još uvek dominantno patrijarhalni, sa specifičnim formama koje su zahvaljujući nasleđu tokom socijalističkog perioda obeležene pozitivnim pomacima u sferi javnog života, posebno uključivanjem i visokim postignućima žena u obrazovanju, ali izraženim patrijarhalnim strukturama i odnosima u sferi privatnosti partnerskog i porodičnog života. O snaživanju patrijarhata koji je osnov diskriminacije nad ženama doprinela su razaranja i krize tokom 1990-ih godina koje su dugotrajno oslabile položaj žena. O snaživanje i emancipacija žena usporene su neefektivnim sprovođenjem reformi, jačanjem konzervativnih desno orjentisanih političkih ideologija i elita osetljivim odnosima u regionu Zapadnog Balkana, ali i EU koje odlikuju povećani politički sukobi, jačanje desnih političkih ideologija i napadi na ženska prava.</p>	

1 SORS, Statistical Yearbook 2017, <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G20182051.pdf>

2 SORS, Statistical Yearbook 2017, <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G20182051.pdf>

3 SORS, Statistical Yearbook 2017, <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G20182051.pdf>

4 <http://hdr.undp.org/en/data>

5 <http://hdr.undp.org/en/data>

6 <http://hdr.undp.org/en/indicators/101406>

7 <http://uis.unesco.org/country/RS>

UVOD

Izveštaj je pripremila grupa organizacija civilnog društva okupljena oko SOS mreže Vojvodina sa ciljem da ukaže na prioritetne oblasti otklanjanja diskriminacije žena i njihovog osnaživanja i sugeriše CEDAW komitetu pitanja koja je u daljem dijalogu sa Republikom Srbijom potrebno postaviti predstavnicima države, kao i preporukama za efektivnije i efikasnije otklanjanje diskriminacije nad ženama u oblastima koje su u središtu pažnje u ovom izveštaju. Na ovaj način, koalicija okupljena oko ovog izveštaja želi da da doprinos dijalogu između Republike Srbije i CEDAW komiteta koji će se nastaviti i na 72. redovnoj sednici Komiteta u februaru i martu 2019. godine.

Izveštaj se odnosi na sledeće oblasti koje korespondiraju sa članovima Konvencije za eliminaciju svih oblika diskriminacije prema ženama (u daljem tekstu Konvencije), i preporukama CEDAW komiteta:

- 1) Pravni okvir i pristup pravdi (članovi 2 i 15 Konvencije, preporuka 33)
- 2) Politička participacija i mehanizmi za rodnu ravnopravnost i zaštitu od diskriminacije (članovi 7 i 8, opšte preporuke 6, 23)
- 3) Socio-ekonomska prava: zapošljavanje, obrazovanje, zdravstvena, socijalna zaštita i druga jednaka prava (članovi 10, 11, 12, 13 i 14, opšte preporuke 13, 16, 17, 24, 36)
- 4) Brak, porodica i rodno zasnovano nasilje (član 16 i opšte preporuke 12, 19, 21, 29 i 35)
- 5) Rodni stereotipi i predrasude (član 5)
- 6) Bezbednost, rodna diskriminacija (opšta preporuka 30)

Izveštaj je pripremljen uzimajući u obzir Četvrti periodični izveštaj koji je Republika Srbija podnela CEDAW komitetu 2017. godine, listu pitanja koju je CEDAW komitet uputio Republici Srbiji 2018. godine, kao i odgovore koje je Republika Srbija uputila Komitetu. Izveštaj je pripremljen i uz uvide u druge izveštaje u senci koje su podnale organizacije civilnog društva⁸. Imajući u vidu da se drugi izveštaji u senci fokusiraju ili na posebne društvene grupe žena ili na uži skup specifičnih pitanja vezanih za pojedine oblike diskriminacije, namera je članica okupljenih oko ovog izveštaja da obuhvate prioritete u svim najvažnijim oblastima i time daju doprinos da zaključci i preporuke Komiteta obuhvate sve relevantne oblasti sugestijama za dalje intervencije. Ova namera je utemeljena u iskustvima novijih procesa politika i reformi u oblasti rodne ravnopravnosti i eliminacije diskriminacije žena, koje su često fokusirane na pojedine probleme i aspekte koji su više posledica temeljnih oblika nejednakosti i diskriminacije žena, posvećujući manje pažnje i resursa onim oblastima u kojima se kriju uzroci tih problema, poput patrijarhalnih struktura

⁸ Do decembra 2018. godine podneto je šest izveštaja u senci: (1) izveštaj sa naglaskom na diskriminaciju starijih žena podnale su organizacije civilnog društva Amity, Crveni krst Srbije, Karitas Sremska Mitrovica, Kokoro iz Bora, Lužničke ruktovrine Ž.E.C iz Babušnice i Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom, (2) izveštaj sa naglaskom na socio-ekonomska prava podnale su organizacije civilnog društva FemPlatz i Inicijativa A11 za ekonomska i socijalna prava, (3) izveštaj sa naglaskom na suzbijanje telesnog kažnjavanja dece podnela je Globalna inicijativa za eliminaciju svih oblika telesnog kažnjavanja dece, (4) izveštaj sa naglaskom na prava lezbejki podnela je organizacija za ljudska prava lezbejki Labris, (5) izveštaj sa naglaskom na pristup pravdi podnela je međunarodna organizacija Equal Rights Trust i (6) izveštaj sa naglaskom na diskriminaciju seoskih žena podnale su organizacije civilnog društva Ženski centar Užice, Femina Creativa Subotica, Ženska inicijativa Priboj i Ternipe iz Pirota. Izveštaji se mogu naći na stranama CEDAW komiteta

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=1190&Lang=en

moći koje se reprodukuju u svim sferama društva i na svim nivoima, a koje se održavaju kroz ekonomske nejednakosti, norme i vrednosti internalizovane od najranijeg detinjstva a reprodukovane kroz sistem obrazovanja, medije, eksploataciju žena u neplaćenom kućnom radu i ekonomiji brige, isključivanjem iz odlučivanja i upravljanja procesima reformi i razvoja.

Pored nastojanja da se prioritetni problemi identifikuju u većem broju oblasti, ovaj izveštaj počiva i na nastojanju da se ukaže kritičnost položaja žena koje su izložene diskriminaciji po više osnova. Stoga je u fokusu ovog izveštaja deset grupa žena koje su najviše izložene diskriminaciji i čiji je društveni položaj i blagostanje višestruko ugroženo: Romkinje, migrantkinje (preporuke 26 i 32), samohrane majke, žene sa invaliditetom (preporuka 18), seoske žene (preporuka 34), starije žene (preporuka 27), žene žrtve nasilja (preporuka 19 i 35), žene u zatvorima, i LGBT žene.

1. OPŠTA ZAPAŽANJA O STANJU I PROCESIMA U POGLEDU RODNE RAVNOPRAVNOSTI I DISKRIMINACIJI ŽENA

Tokom opsežnih istraživanja, diskusija, pripreme ovog izveštaja kao i izveštaja u senci prema CEDAW komitetu, neke opšte karakteristike stanja, kao i neki opšti procesi koji prožimaju različite oblasti rodne ravnopravnosti i položaja žena pokazali su jasne obrise. Zbog toga što su prožimajući, što se manifestuju u brojnim formama i područjima rodnih odnosa, što poprimaju različite manifestacije direktne i indirektno diskriminacije žena, ili oblikuju uslove u kojima se ta diskriminacija odvija, želimo da ukažemo na njih kako bi se u kasnijim poglavljima, mogli prepoznati njihovi elementi i različite manifestacije.

REFORME SU PRISUTNE ALI SU FORMALISTIČKE, BEZ SUŠTINSKE IMPLEMENTACIJE ZAKONA, POLITIKA I NJIHOVIH EFEKATA PO POLOŽAJ ŽENA I RODNE ODNOSE. Proces reformi su evidentni u promeni pravnog okvira, kao i u definisanju relevantnih sektorskih, multisektorskih i specifičnih politika usmerenih na unapređivanje rodne ravnopravnosti. Ni ovi procesi nisu bez protivrečnosti, jer su pozitivni trendovi (na primer usklađivanje Krivičnog zakona RS sa Istanbulskom konvencijom i usvajanje novog Zakona o sprečavanju nasilja u porodici) praćeni i nekim negativnim promenama (kao u slučaju Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom koji obesmišljava roditeljski dodatak). Najveći je problem u tome što se zakoni, a ni politike ne sprovode efektivno ni transparentno. Mehanizmi za implementaciju nisu efektivni jer prateći propisi koji definišu ove mehanizme nedostaju ili se donose dugo nakon usvajanja zakona. Mehanizmi praćenja primene propisa nisu efektivni zbog toga što ili nisu ni uspostavljeni, ili se efekti ne prate sistematski, nedostaju pokazatelji o efektima primene i sl. Nema odgovarajuće horizontalne i vertikalne koordinacije među ključnim akterima na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou kada je primena politika rodne ravnopravnosti u pitanju.

PROCESI DEINSTITUCIONALIZACIJE SU PRISUTNI NA SVIM NIVOIMA. Mehanizmi za rodnu ravnopravnost su uspostavljeni na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou, ali su oni danas manje funkcionalni nego ranije kada su u pitanju lokalni i pokrajinski nivo. Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost koje je glavni mehanizam za rodnu ravnopravnost na nacionalnom nivou, nije utemeljeno u zakonu, nije finansirano iz

budžeta, zapošljava svega nekoliko osoba i nema operativnu kancelariju. Pokrajinski mehanizam danas je daleko manje aktivan u odnosu na prethodni mehanizam koji je bio pravi predvodnik promena i uzor od samog početka za formiranje mehanizama na drugim nivoima širom Srbije. Tekovine ovog mehanizma u potpunosti su nestale, počev od informacija, publikacija, studija, izveštaja koje više nisu dostupne, pa do slabog sprovođenja mera koje je ovaj mehanizam ranije uspostavio. Mehanizmi na lokalnom nivou su formirani pod pritiskom Zakona o ravnopravnosti polova, a ne i u suštinskom smislu kao proaktivni nosioci politika unapređenja rodne ravnopravnosti u lokalnim zajednicama. Uz sve navedeno deinstitutionalizacija je vidljiva i u odsustvu kao i propadanju ranije uspostavljenih mehanizama koordinacije. Horizontalna koordinacija između Koordinacionog tela i kontakt osoba za rodnu ravnopravnost pri ministarstvima nije uspostavljena na čvrstim osnovama, nema formalizovanih mehanizama usklađivanja aktivnosti niti standardizovanih procesa izveštavanja i dogovaranja. Nema redovnih i efektivnih mehanizama koordinacije između tela i osoba zaduženih za rodnu ravnopravnost u izvršnoj vlasti i zakonodavnoj vlasti. Nema standardizovanih efektivnih mehanizama koordinacije između nacionalnih i lokalnih mehanizama koje bi omogućile efektivno sprovođenje politika i mera u lokalnim zajednicama, te izveštavanje o ostvarenim rezultatima. Svedoci smo i slabljenja mehanizama regionalne koordinacije u regionu Zapadnog Balkana koji su nekada bili aktivniji i omogućavali da se politike rodne ravnopravnosti usklađuju između zemalja u regionu, iskustva razmenjuju i procesi međusobno podupiru i podstiču.

NASILJE PROŽIMA SVE OBLASTI I SVE NIVOE JAVNOG I PRIVATNOG ŽIVOTA. Nasilje je vidljivo u diskursima i nastupima političara pa i pojedinih političarki koje iako su dostigle najviše položaje u vlasti ne menjaju obrasce vladanja, već naprotiv, prihvataju i reprodukuju oblik vladanja koji je svojstven hegemonom maskulinom modelu političke vlasti koji podstiče kompetitivnost, netransparentnost, koji se zasniva na stalnoj potrebi da se imenuju „neprijatelji“, da se sopstvena legitimnost utemelji na slabosti protivnika. Nasilje uopšte a posebno prema ženama je prisutno u nacionalnom parlamentu, u medijima koji šire mizogine, seksističke poruke, prisutno je kao strukturno nasilje prema ženama koje ih isključuje iz odlučivanja, sa tržišta rada, iz imovine, novih tehnologija, prisutno je kao nasilje prema ženama na radnom mestu, u institucijama gde bi trebalo da žene ostvare socijalnu ili zdravstvenu zaštitu, prisutno je u porodici, u partnerskim odnosima, tamo gde bi žene trebalo da se osećaju bezbedno i gde treba da dobiju najveću podršku za ostvarivanje svojih potencijala i blagostanja. Paradoksalna je situacija da se nikada nije više činilo na sprečavanju i suzbijanju nasilja, te da su to upravo oblasti u kojima su učinjeni značajni pomaci tokom poslednjih pet godina, a da nikad nije bilo prisutnije nasilje u brojnim oblastima društvenog života i na svim nivoima.

NEDOSTATAK PODATAKA koji su neophodni za analize, praćenje stanja u različitim oblastima rodne ravnopravnosti zbog toga što institucije nisu još uvele ili dovoljno unapredile rodno osetljive evidencije, kao i zbog nespremnosti da dostave podatke organizacijama civilnog društva. Dok su pozitivni pomaci vidljivi u pogledu unapređenja statistike koja je u nadležnosti državne institucije za statistiku – Republičkog zavoda za statistiku, sve što se tiče evidencija pojedinačnih institucija je nezadovoljavajuće. Podaci o stanju u oblasti rodne ravnopravnosti nisu usklađeni, sinhronizovani, nisu dostupni kao otvoreni podaci, moraju se potraživati, responzivnost pojedinih institucija nije zadovoljavajuća, a kada se i dostavljaju podaci nisu u formatu koji je sasvim adekvatan.

2. PRAVNI OKVIR I PRISTUP PRAVDI

1.2 Normativni okvir

Član Konvencije na koji referiše poglavlje	2
Pitanje sa Liste pitanja za Četvrti periodični izveštaj koju je Komitet uputio Srbiji na koje referiše poglavlje	2

PRIORITETNI PROBLEMI

1. Rad na novom Zakonu o rodnoj ravnopravnosti traje predugo, od 2015. godine do danas.
2. Zaštita od diskriminacije po osnovu pola i roda nije sistemski regulisana, a rešenja kojima se ova oblast reguliše su različita u zakonima.
3. Posebni antidiskriminacioni zakoni (osobe sa invaliditetom, nacionalne manjine) nisu rodno senzitivni, a supsidijarno zakonodavstvo u oblastima značajnim za rodnu ravnopravnost ne uključuje sistematski rodni aspekt prilikom kreiranja rešenja i praćenja njihovih efekata.

Prioritet 1: Rad na Zakonu o rodnoj ravnopravnosti

PROBLEM: Usvajanje novog Zakona o rodnoj ravnopravnosti nužno je zbog nedostataka u važećem Zakonu o ravnopravnosti polova na koja ukazuje praksa. Nedostaci su: naziv zakona (Zakon o ravnopravnosti polova); rodna ravnopravnost nije regulisana; višestruka diskriminacija⁹ ili posebne mere za pojedine grupe žena (osobe sa invaliditetom¹⁰, Romkinje, nacionalne manjine¹¹, seoske žene i dr.) nisu posebno regulisane; institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost su podnormirani (samo jedna odredba Zakona reguliše institucionalne mehanizme za rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou dok institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost na višim nivoima vlasti nisu regulisani Zakonom); propisane su samo obaveze za ostvarivanje rodne ravnopravnosti samo za poslodavaca, ali ne i za organe javne vlasti; nedostaju instrumenti za primenu zakona; nepotpuno je regulisana zaštita prava; ne postoje kaznene odredbe i dr. Rad na Zakonu o rodnoj ravnopravnosti, uz više zastoja, traje od 2015. godine. Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost (2016 – 2020 i Akcioni plan za njeno spovođenje 2016 – 2018), kao i Akcioni plan za poglavlje 23 u procesu pristupanja EU, određuju ovaj Zakon kao prioritet i njegovo usvajanje vezuju za 2016. godinu. Ženske organizacije civilnog društva smatraju usvajanje Zakona o rodnoj ravnopravnosti prioriternim. Predlog Zakona upućen Narodnoj skupštini 2016. godine povučen je iz procedure. Ženske organizacije civilnog društva su u više navrata preduzimale aktivnosti (javni nastupi

⁹ Zakon o zabrani diskriminacije, *Službeni glasnik RS*, br. 22/2009. reguliše višestruku i ukrštenu diskriminaciju kao teške oblike diskriminacije (čl. 13 st. 1 tačka 5) i posebne slučajeve diskriminacije među kojima su diskriminacija po osnovu pola (čl. 20), seksualne orijentacije (čl. 21), invaliditeta (čl. 26), starosti (čl. 23), verske pripadnosti (čl. 18), nacionalne pripadnosti (čl. 24), političke i sindikalne pripadnosti (čl. 25).

¹⁰ Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, *Službeni glasnik RS* 33/2006. Zakon o kretanju uz pomoć psa vodiča *Sl. glasnik RS*, br. 29/2015., Zakon o upotrebi znakovnog jezika *Sl. glasnik RS*, br. 38/2015..

¹¹ Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, *Službeni list SRJ*, br. 11/2002, *Službeni list SCG*, br. 1/2003 - Ustavna povelja i *Službeni glasnik RS*, br. 72/2009 - dr. zakon, 97/2013 - odluka US i 47/2018), Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, *Sl. glasnik RS*, br. 72/2009, 20/2014 - odluka US, 55/2014 i 47/2018.

u medijima, upućivanje pisama i razgovori sa potpredsednicom Vlade, resnim ministrom, Koordinacionim telom za rodnu ravnopravnost i dr.) kako bi se ubrzalo njegovo usvajanje. U Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja u čijoj je nadležnosti i rodna ravnopravnost i dalje je u toku rad na izradi Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Početkom decembra 2018. godine nacrt Zakona je upućen Evropskoj komisiji na mišljenje, ali domaća javnost nije upoznata sa sadržajem tog nacrta niti ima informacije o tome koja su rešenja predložena u toj poslednjoj verziji.

PITANJA:

- Zašto Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, u čijoj je nadležnosti izrada predloga Zakona o rodnoj ravnopravnosti nije učinilo javnosti dostupnom poslednju verziju nacrta koja je upućena na mišljenje Evropskoj komisiji ?
- Da li je u verziji nacrta Zakona koja je upućena Evropskoj komisiji na mišljenje definisan položaj i mandat glavnog nacionalnog mehanizma za rodnu ravnopravnost kakav je danas Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost?

PREPORUKE:

- Informisati javnost o verziji nacrta zakona koja je upućena Evropskoj komisiji na mišljenje, kao i o zaključcima Evropske komisije o nacrtu zakona nakon što budu upućeni Vladi Republike Srbije.
- Voditi računa da se dobra rešenja, poput kvota od 40% i drugih rešenja koja su sugerisale organizacije civilnog društva zadrže u predlogu Zakona koji će biti upućen u proceduru usvajanja.
- U predlog zakona uneti odredbe kojim se glavni nacionalni mehanizam za rodnu ravnopravnost definiše ukoliko to već nije učinjeno u poslednjoj verziji nacrta Zakona.
- Ubrzati usvajanje Zakona o rodnoj ravnopravnosti kako bi se otklonile prepreke za dalje unapređivanje rodne ravnopravnosti kroz odgovarajuće mere i politike.

Prioritet 2: Zaštita od diskriminacije po osnovu pola i roda nije sistemski regulisana

---

Zaštita od diskriminacije po osnovu pola i roda, koju regulišu i Zakon o ravnopravnosti polova i Zakon o zabrani diskriminacije nije sistemski regulisana, a rešenja u zakonima su različita. Zakon o zabrani diskriminacije reguliše građansko pravnu zaštitu u parnici za zaštitu od diskriminacije, a Zakon o ravnopravnosti polova tu mogućnost ne reguliše. Zakon o ravnopravnosti polova propisuje kao posebnu meru oslobađanje plaćanja prethodnih troškova sudskog postupka koju Zakon o zabrani diskriminacije ne poznaje. Zakon o zabrani diskriminacije propisuje da je teret dokazivanja u parnicama za zaštitu od diskriminacije na tuženom, a Zakon o ravnopravnosti polova to ne reguliše. Hitnost postupka nije regulisana.

PITANJA:

- Da li je Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, koje je nadležno i za Zakon o ravnopravnosti polova i Zakon o zabrani diskriminacije sačinilo analizu usklađenosti ova dva zakona u zaštiti od diskriminacije i kakvi su nalazi te analize?
- Da li je verzija nacrta Zakona o rodnoj ravnopravnosti koja je upućena Evropskoj komisiji na mišljenje usklađena sa Zakonom o zabrani diskriminacije?

PREPORUKE:

- Celovito i konzistentno regulisati zaštitu od diskriminacije (posebno sudsku zaštitu) po osnovu pola i roda i propisati posebne mere: oslobađanje od plaćanja prethodnih troškova postupka, specifične odredbe o teretu dokazivanja diskriminacije, hitnost postupka, i dr.
- U obuke sudija, tužilaca i advokata uključiti zakonsku regulaciju zabrane diskriminacije kao i rodne ravnopravnosti.

Prioritet 3: Posebni antidiskriminacioni zakoni i subsidijerni zakoni nisu urođnjeni

Posebni antidiskriminacioni zakoni koji regulišu prava osoba sa invaliditetom¹² i prava nacionalnih manjina¹³ ne uključuju rodni aspekt prilikom kreiranja rešenja i praćenja njihovih efekata na položaj žena. Izuzetak je Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina¹⁴.

Odnos Zakona o rodnoj ravnopravnosti i supsidijernih zakona je suštinski važno pitanje za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, zbog multisektorske prirode ove oblasti. Pojedini zakoni kao, na primer, Zakon o sprečavanju nasilja u porodici¹⁵, Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom,¹⁶ izuzetno su značajani jer regulišu pitanja važna za ostvarivanje rodne ravnopravnosti i tesno su povezani sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti. To nalaže da rešenja u ovim zakonima budu konzistentna i kompatibilna što sada nije slučaj. U praksi izostaje integrisanje rodne perspektive u subsidijerne zakone koji regulišu druge oblasti značajne za rodnu ravnopravnost. Retki pozitivni primeri (na primer, amandmani narodnih poslanica o kvoti za manje zastupljeni pol u izbornom zakonodavstvu¹⁷, rodno senzitivni budžet u Zakonu o budžetskom sistemu¹⁸) rezultat su zajedničke aktivnosti Ženske parlamentarne mreže i ženskih organizacija civilnog društva. Subsidijerni zakoni često sadrže diskriminatorne norme (na primer, Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju¹⁹ nejednako tretira bračnu i vanbračnu zajednicu u imovinskim odnosima iako ih Ustav²⁰ izjednačava) ili ne regulišu pitanja važna za rodnu ravnopravnost iako su poslanici

12 Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, *Službeni glasnik RS* 33/2006, kao jedan u setu antidiskriminacionih zakona reguliše samo sprečavanje diskriminacije osoba sa invaliditetom, ne i druga pitanja značajna za položaj ranjivih grupa, niti reguliše rodnu dimenziju diskriminacije osoba sa onvaliditetom.

13 Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, *Službeni list SRJ*, br. 11/2002, *Službeni list SCG*, br. 1/2003 - Ustavna povelja i *Službeni glasnik RS*, br. 72/2009 - dr. zakon, 97/2013 - odluka US i 47/2018), Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, *Sl. glasnik RS*, br. 72/2009, 20/2014 - odluka US, 55/2014 i 47/2018.

14 Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, *Sl. glasnik RS*, br. 72/2009, 20/2014 - odluka US, 55/2014 i 47/2018. sadrži posebne mere za izbor članova nacionalnih saveta - kvote (30%).

15 *Službeni glasnik RS*, br. 94/2016.

16 *Službeni glasnik RS*, br. 113/2017 i 50/2018.

17 Zakon o izboru narodnih poslanika *Službeni glasnik RS*, br. 35/2000, 57/2003 - odluka USRS, 72/2003 - dr. zakon, 75/2003 - ispr. dr. zakona, 18/2004, 101/2005 - dr. zakon, 85/2005 - dr. zakon, 28/2011 - odluka US, 36/2011 i 104/2009 - dr. zakon); Zakon o lokalnim izborima, *Službeni glasnik RS*, br. 129/2007, 34/2010 - odluka US i 54/2011; Pokrajinska skupštinska odluka o izboru poslanika u Skupštinu AP Vojvodine, *Službeni list AP Vojvodine* br. 23/2014.

18 *Službeni glasnik RS*, br. 54/2009, 73/2010, 101/2010, 101/2011, 93/2012, 62/2013, 63/2013 - ispr., 108/2013, 142/2014, 68/2015 -dr. zakon, 103/2015, 99/2016 i 113/2017)

19 *Službeni glasnik RS*, br. 34/2003, 64/2004 - odluka USRS, 84/2004 - dr. zakon, 85/2005, 101/2005 - dr. zakon, 63/2006 - odluka USRS, 5/2009, 107/2009, 101/2010, 93/2012, 62/2013, 108/2013, 75/2014 i 142/2014)

20 Član 62 stav 4 Ustava RS, *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006.

u više navrata podnosili amandmane na predlog zakona (na primer, Zakon o lokalnoj samoupravi²¹ ne reguliše institucionalne mehanizme rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou).

PITANJA:

- Kada država Srbija planira da sistemski uskladi supsidijarne zakone sa zakonom o ravnopravnosti polova ?
- Kada država Srbije planira da integriše rodnu dimenziju u zakone koji regulišu prava osoba sa invaliditetom i prava nacionalnih manjina?

PREPORUKE:

- U zakone koji regulišu oblasti značajne za rodnu ravnopravnost (poput zapošljavanja, socijalne zaštite, obrazovanja, zdravstvene zaštite, poreza i drugih relevantnih oblasti) integrisati rodnu komponentu.
- Sprovesti dosledno integrisanje rodne perspektive u zakone koji regulišu prava osoba sa invaliditetom i prava nacionalnih manjina.

1.2 Pristup pravdi

Član Konvencije na koji referiše poglavlje	15
Pitanje sa Liste pitanja za Četvrti periodični izveštaj koju je Komitet uputio Srbiji na koje referiše poglavlje	3

PRIORITETNI PROBLEMI

1. **Besplatna pravna pomoć nije uspostavljena na sistemskom nivou, primena novog zakona o besplatnoj pravnoj pomoći je odložena, a zakon ne rešava suštinski ključne potrebe građana u pristupu pravdi.**
2. **Teritorijalni raspored sudova i tužilaštava nije adekvatan, međusobno usklađen i zasnovan na realnim potrebama, što otežava ženama pristup pravdi, a posebno onima koje žive van gradskih centara (u ruralnim ili udaljenim oblastima).**
3. **Pristup pravdi je otežan različitim grupama žena zbog jezičkih i fizičkih barijera.**
4. **Izmene sistema migracija i azila omogućavaju dodatnu zaštitu migrantkinja i integraciju rodno osetljivih procedura, ali zaposleni u pravosudnom sistemu nemaju znanja koja bi obezbedila njihovu zadovoljavajuću primenu.**

Prioritet 1: Besplatna pravna pomoć

---

²¹ Službeni glasnik RS, br. 129/2007, 83/2014 - dr. zakon, 101/2016 - dr. zakon i 47/2018)

Ustav Srbije²² garantuje pravo na pravnu pomoć, a uslove za pružanje besplatne pravne pomoći reguliše zakon. Finansijskim preprekama u pristupu pravdi su naročito pogođene žene²³. Razlike u materijalnom položaju žena i muškaraca znatno utiču na finansijsku dostupnost pravde²⁴.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći je usvojen u novembru 2018. godine²⁵, nakon više od decenije izrade, ali je njegova primena odložena za oktobar 2019. godine. Zakon je restriktivan prema mogućnosti korišćenja besplatne pravne pomoći: neopravdano su ograničeni mogući pružaoci besplatne pravne pomoći; uslovi propisani za odobravanje pomoći nisu obrazloženi; ostavlja se široki prostor za mogućnost odbijanja pružanja besplatne pravne pomoći, iz formalnih²⁶ ili razloga koji proističu iz procene pružaoca besplatne pravne pomoći²⁷.

Zakon izričito ne prepoznaje probleme žena u pristupu pravdi. Propisano je da besplatnu pravnu pomoć mogu zahtevati žrtve nasilja u porodici. Kako su najčešće žrtve nasilja u porodici žene, zakon je indirektno otvorio mogućnost za njihovu bolju pravnu zaštitu.

Pružanje besplatne pravne pomoći i oslobađanje od plaćanja procesnih troškova u parničnom²⁸, krivičnom²⁹ i upravnom³⁰ postupku regulišu i zakoni koji uređuju ove oblasti.³¹ Međutim, sudovi i upravni organi ne objavljuju podatke o broju osoba kojima je pružena besplatna pravna pomoć ili su oslobođeni plaćanja troškova postupka jer o tome ne vode posebnu evidenciju³².

PITANJA:

- Iz kojih razloga država Srbija nije uspostavila pravo svih građana i građanki na besplatnu pravnu pomoć i time propustila da dosledno primeni član 67. Ustava Srbije?
- Kojim kriterijumima se rukovodila država Srbija pri definisanju uslova za odobravanje besplatne pravne pomoći?
- Na osnovu kojih razloga je država Srbija propisala da udruženjima građana samo izuzetno bude dozvoljeno da pružaju besplatnu pravnu pomoć?

22 Ustav Srbije, "Službeni glasnik RS" br. 98/2006, član 67.

23 Trenutno, trošak sastavljanja jednog podneska ili prisustva ročištu zastupnika iz reda advokata je najmanje trećina, a trošak sastavljanja žalbe je više od dve trećine prosečne plate u Srbiji.

24 Zaposlene žene u Srbiji zarađuju u proseku 8,7% manje od zaposlenih muškaraca, koliko iznosi i razlika u iznosu prosečnih starosnih penzija. Stopa zaposlenosti žena za 14,7% niža od stope zaposlenosti muškaraca

25 Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći "Sl. glasnik RS", br. 87/2018.

26 Član 32 Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći ustanovljava pretpostavku da je zahtev odbijen ukoliko nadležni službenik ne odgovori na zahtev u zakonskom roku.

27 Član 7 Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći propisuje da besplatna pravna pomoć nije dozvoljena ukoliko zaštita prava nema izgleda na uspeh ili iziskuje previsoke troškove, a član 21 da pružalac nije dužan da pruži odobrenu uslugu ukoliko se korisnik ne ponaša „u granicama zakona“

28 Zakon o parničnom postupku, "Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 49/2013 - odluka US, 74/2013 - odluka US, 55/2014 i 87/2018

29 Zakonik o krivičnom postupku, "Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014

30 Zakon o opštem upravnom postupku, "Sl. glasnik RS", br. 18/2016)

31 Zakon o parničnom postupku (čl. 168 i 170), Zakonik o krivičnom postupku (čl. 76, 77 i 264) i Zakon o opštem upravnom postupku (čl.89)

32 Analiza sudske prakse. Postupanje sudova po predlogu za oslobađanje od plaćanja sudskih troškova u parničnoj materiji. Komiteta pravnika za ljudska prava, 2018.

PREPORUKE:

- Potrebno je neodložno uspostaviti mehanizme kojima bi se građanima koji se suočavaju sa finansijskim i informacionim preprekama u pristupu pravdi obezbedilo pravo na besplatnu pravnu pomoć.
- Uslovi za odobravanje besplatne pravne pomoći ne smeju biti diskriminatorni, odnosno moraju biti u skladu sa domaćim i međunarodnim obavezama Srbije.

Prioritet 2: Neadekvatan teritorijalni raspored sudova

Zakon o sedištim i područjima sudova i javnih tužilaštava³³ određuje sedišta sudova opšte nadležnosti (66 osnovnih sudova, 25 viših, četiri apelaciona suda i Vrhovni Kasacioni sud). Dok su sedišta viših i apelacionih sudova i tužilaštava usklađena, to nije slučaj sa osnovnim tužilaštvima, kojih ima 8 manje³⁴ u odnosu na osnovne sudove.

Usvajanjem Zakona o sedištim i područjima sudova i javnih tužilaštava nastavljena je praksa čestih promena mreže pravosudnih institucija³⁵. To svedoči o nestalnoj pravosudnoj politici i nedostatku jasnog plana organizacije rada pravosudnih organa.

Promene u teritorijalnom rasporedu se sprovode bez javne rasprave i konsultacije sa stručnom javnošću. Izmene strukture pravosudne mreže su pravdane prvenstveno organizacionim razlozima unutar samog pravosuđa (broj sudija i tužilaca, finansijski troškovi održavanja mreže), kao i time da su određene sredine tradicionalno naviknute na postojanje suda i tužilaštva u lokalnoj sredini. Mreža pravosudnih institucija nije razvijana na osnovu analiza stanja i potreba građana. Prilikom promena mreže pravosudnih organa, potrebe žena nisu bile posebno razmatrane.

PITANJA:

- Da li je država Srbija sprovela analizu dostupnosti mreže sudova i tužilaštva sa stanovišta pristupa pravdi i kada?
- Da li je država Srbija planira reformu mreže sudova i tužilaštva kako bi poboljšala pristup pravdi za žene, a posebno za žene iz ruralnih i udaljenih oblasti?

PREPORUKE:

- Analizirati dostupnost mreže sudova i tužilaštava imajući u vidu rodno potrebe i prepreke žena iz različitih društvenih grupa i regiona.
- Preduzeti sistematsku reformu mreže sudova i tužilaštva koja bi bile utemeljena na empirijski ustanovljenim nalazima o potrebama i preprekama različitih društvenih grupa, uz poseban fokus na rodne aspekte i potrebe žena iz ranjivih grupa i udaljenih oblasti.

33 Zakon o sedištim i područjima sudova i javnih tužilaštava „Sl. glasnik RS”, br. 101/2013

34 Član 9 Zakona o sedištim i područjima sudova i javnih tužilaštava

35 Tokom poslednjih 17 godina, broj najnižih sudova u hijerarhiji je drastično varirao: sa 138 na 34, a zatim na 66

Prioritet 3: Jezičke i fizičke barijere u pristupu pravdi

Značajne prepreke u pristupu pravdi javljaju se i usled jezičkih i fizičkih barijera. Ustav Srbije svakome garantuje pravo na pravično suđenje³⁶. Podaci o korišćenju jezika u sudskom postupku nisu javno dostupni, pa procena o tome u kojoj meri je nepoznavanje jezika postupka prepreka za obraćanje institucijama za zaštitu prava i koliko su jezičkim barijerama pogođene žene nije dostupna³⁷.

Mogućnost vođenja sudskog postupka na jeziku nacionalne manjine ograničava Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisama³⁸ koji propisuje da se postupak ravnopravno može voditi na jeziku nacionalne manjine, ukoliko je jezik u određenoj sredini u službenoj upotrebi, odnosno ukoliko pripadnici nacionalne manjine čine najmanje 15% populacije prema poslednjem popisu³⁹. Vođenje postupka na jeziku nacionalne manjine dodatno se sužava samo na prvostepeni postupak, kao i kroz zahtev da se u postupku u kome učestvuje više stranaka (što je pravilo u sudskim postupcima), sve stranke saglase sa vođenjem postupka na jeziku nacionalne manjine⁴⁰. Nedostaju prevodi zakona na jezike nacionalnih manjina i višejezični standardni sudski obrasci. Prilikom izbora sudija i tužilaca se ne uzimaju u obzir znanja manjinskih jezika, a postoji i ozbiljan nedostatak u obrazovanju pravnika i zaposlenih u pravosuđu koji nisu pripremljeni za vođenje postupka na nesrpskom jeziku.

Ustavnu zabranu diskriminacije⁴¹ po ličnom svojstvu uključujući i invaliditet bliže regulišu zakoni i podzakonski akti koji regulišu pristupačnost objekata, posebno objekata u javnoj upotrebi. Ne postoje podaci tome da li je fizička nepristupačnost objekata prepreka za osobe sa invaliditetom da zatraže zaštitu pred sudom. Posredno se može zaključiti da nepristupačnost više pogađa žene koje u Srbiji čine čak 58,2% osoba sa invaliditetom.⁴²

Za više informacija pogledati poglavlje 3.3 Kontekstualnog izveštaja.

PITANJA:

- Da li je država Srbija sprovela analizu jezičke pristupačnosti pravosudnog sistema za građane i građanke koji pripadaju nacionalnim manjinama?
- Da li je država Srbija sprovela analizu fizičke pristupačnosti pravosudnog sistema za građane i građanke sa invaliditetom? Ukoliko planira, ko je nosilac tog zadatka i kada je planirano da se sprovede?

PREPORUKE:

36 Član 32 Ustava Srbije

37 Ovo je moguće uraditi tek posredno, korišćenjem drugih podataka – recimo o tome da Romkinje ranije napuštaju školski sistem, pa samim tim manje poznaju srpski jezik od dečaka koji se nešto duže zadržavaju u školi.

38 Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisama "Sl. glasnik RS", br. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 - dr. zakon, 30/2010, 47/2018 i 48/2018 - ispr.

39 Član 11 Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisama. Podaci iz Posebnog izveštaja Zaštitinika građana ukazuju da u sredinama u kojima su u službenoj upotrebi jezici nacionalnih manjina, oni nisu u značajnoj upotrebi u prvostepenim sudskim postupcima

40 Član 12 Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisama

41 Član 21 Ustava Srbije.

42 Milan M. Marković (2014), Osobe sa invaliditetom u Srbiji. Republički zavod za statistiku

- Potrebno je sprovesti analizu i utvrditi u kojoj meri je građanima, a naročito građankama, pristup pravdi otežan zbog jezičkih i fizičkih prepreka.
- Potrebno je obezbediti preduslove za korišćenje jezika nacionalnih manjina i drugih jezika u sudskom postupku (administrativni, tehnički, finansijski preduslovi i dodatno obrazovanje pravnika i zaposlenih u pravosuđu).
- Potrebno je sačiniti i sprovesti plan unapređivanja pristupa pravdi otklanjanjem navedenih prepreka.

Prioritet 4: Slabosti u primeni sistema migracija i azila

Zakon o privremenoj zaštiti i azilu⁴³ usvojen 2018. godine reguliše rodno zasnovano nasilje kao delo progona i osnov traženja azila, a ustanovljava nove rodno osetljive procedure. Ovaj Zakon garantuje pravo na utočište osobama koje opravdano strahuju od progona⁴⁴, a kao razloge progona prepoznaje i one koji se mogu zasnivati na zajedničkim karakteristikama pola, roda, rodnog identiteta i seksualnog opredeljenja⁴⁵. Među delima⁴⁶ progona se izričito navode fizičko ili psihičko nasilje, uključujući seksualno i rodno zasnovano nasilje, kao i dela koja su po svojoj prirodi specifično vezana za pol ili decu.

Zakonskim rešenjima je učinjen napredak u integrisanju principa rodne ravnopravnosti u sistem migracija i azila. Zakon propisuje rodno osetljive procedure, naročito kroz načelo rodne ravnopravnosti i osetljivosti.⁴⁷ Omogućene⁴⁸ su i posebne procesne i prihvatne garancije licima u specifičnoj situaciji, uključujući tu i lica koja su bila mučena, silovana ili izložena drugim teškim oblicima psihološkog, fizičkog ili polnog nasilja. Zakon uspostavlja⁴⁹ i pravilo o prioritetoj zdravstvenoj zaštiti žrtvama mučenja, silovanja i drugih teških oblika psihološkog, fizičkog ili seksualnog nasilja.

Problem predstavlja nedostatak znanja o rodno zasnovanom nasilju među profesionalcima u sistemu migracija i azila. Dosadašnja iskustva pokazuju da profesionalci nisu u dovoljnoj meri obučeni da prepoznaju rodno zasnovanu diskriminaciju, kao ni potrebe žrtava u postupku pružanja zaštite.

PITANJA:

- U koliko je slučajeva zahteva za azilom podnesenim u Republici Srbiji u periodu 2015-2018 kao osnov za međunarodnu zaštitu navedena pretnja od progona u nekom od oblika rodno zasnovanog nasilja?
- U koliko je slučajeva odlučivanja o zahtevu za azilom nakon donošenja novog Zakona o privremenoj zaštiti i azilu doneto odluka da se dodeli neki od oblika zaštite i koliko je od tih slučajeva bilo utemeljeno u pretnji od progona koji predstavljaju oblike rodno zasnovanog nasilja?
- Da li je je država obezbedila primenu novih sistema zaštite žena u migracijama, kroz obuke zaposlenih u sistemima koji rade sa migrantima o rodno zasnovanom nasilju nad ženama i diskriminaciji migrantkinja?

---

43 Zakon o privremenoj zaštiti i azilu "Sl. glasnik RS", br. 24/2018.

44 Član 26 Zakona o azilu i privremenoj zaštiti.

45 Član 24 Zakona o azilu i privremenoj zaštiti.

46 Član 28 Zakona o azilu i privremenoj zaštiti

47 Član 16 Zakona o privremenoj zaštiti i azilu;

48 Član 17 Zakona o privremenoj zaštiti i azilu

49 Član 54 Zakona o privremenoj zaštiti i azilu

PREPORUKE:

- Obezbediti evidentiranje odluka po zahtevima o azilu koje omogućuje da se identifikuju osnove zahteva za zaštitom, uključujući i pretnju rodno zasnovanim nasiljem nad ženama.
- Publikovati u Migracionom profilu Republike Srbije podatke o zahtevima za azil i odlukama po zahtevima za azil u okviru kojih se mogu identifikovati zahtevi zasnovani na stragu i pretnji od rodno zasnovanog nasilja.
- Obezbediti edukaciju svih zaposlenih u sistemu migracija i azila za primenu novih postupaka zaštite od rodno zasnovane diskriminacije migrantkinja.

3. POLITIČKA PARTICIPACIJA I MEHANIZMI ZA RODNU RAVNOPRAVNOST I ZAŠTITU OD DISKRIMINACIJE

Član Konvencije na koji referiše poglavlje	7, 8
Pitanje sa Liste pitanja za Četvrti periodični izveštaj koju je Komitet uputio Srbiji na koje referiše poglavlje	4, 12

PRIORITETNI PROBLEMI

1. Nedovoljno učešće žena u odlučivanju na svim nivoima (lokalni, pokrajinski, nacionalni).
2. Nerazvijeni, nestabilni i neefikasni institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost na svim nivoima.
3. Porast nasilja nad političarkama i ženama na javnoj sceni.

Prioritet 1: Nedovoljno učešće žena u odlučivanju na svim nivoima

Srbija je zahvaljujući Zakonu o izboru narodnih poslanika uspela da u zakonodavnoj vlasti podigne vidljivost i učešće žena ali, u izvršnoj vlasti učešće žena je i dalje ispod 30%, standarda propisanog Zakonom o ravnopravnosti polova. U Narodnoj Skupštini ima 37%,⁵⁰ a u Vladi Republike Srbije 22.7%⁵¹ žena. U Lokalnim samoupravama⁵² od 169 jedinica lokalne samouprave, postoji svega 12 predsednica opština/gradonačelnica ili 7% što ukazuje na odnos polova prilikom izbora lica na najvišu rukovodeću poziciju u lokalnim samoupravama. Svega 14% žena je na poziciji predsednice skupštine opštine/grada. Učešće odbornica u skupštinama opština/gradova u Republici Srbiji je 34,8%, ali u 68 opština/gradova (koji čine 40,2% svih lokalnih samouprava), broj odbornica je ispod zakonom propisanih vrednosti.

50 [Narodna skupština republike Srbije](#)

51 [Vlada Republike Srbije](#)

52 [Rodna ravnopravnost u jedinicama lokalne samouprave](#)

U članstvu nacionalnih saveta nacionalnih manjina nakon izbora 2014. godine došlo je do povećanja učešća žena (osam žena više nego 2010. godine). Ipak, muškarci su i dalje činili izrazitu većinu (86%), a svega dve žene bile su na poziciji predsednica nacionalnih saveta.⁵³

Politička participacija žena iz marginalizovanih grupa u radu Narodne Skupštine i Vlade je na izrazito niskom nivou: jedna poslanica sa invaliditetom, nekoliko predstavnica nacionalnih manjina i nijedna Romkinja. Narodna skupština Srbije i Skupština AP Vojvodine ne vode statistiku o nacionalnoj pripadnosti poslanika/ca.

Dosadašnje iskustvo je pokazalo da su bastioni tradicionalizma i patrijarhalnih struktura u političkom životu političke stranke. Nepostojanje jasnih mehanizama i nepoštovanje propisa koji bi ženama u strankama garantovali učešće u odlučivanju, dovodi do njihovog marginalizovanja u strankama a kasnije se reflektuje i na zauzimanje položaja u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti.

PITANJA:

- Na koji način država Srbija planira da poveća učešće žena u organima izvršne vlasti na svim nivoima?
- Na koji način država Srbija prati sprovođenje planova o unapređenju položaja žena u političkim strankama i kakvi su nalazi tog praćenja?
- Da li država Srbija sprovodi posebne programe povećanja motivisanosti i veština žena za obavljanje javnih funkcija?

PREPORUKE:

- Povećati učešće žena u izvršnoj vlasti na svim nivoima na najmanje 30%.
- Sprovoditi redovno praćenje stanja rodne ravnopravnosti u političkim strankama i njihove aktivnosti na unapređenju rodne ravnopravnosti u stranačkim strukturama.
- Obavezati političke stranke na veću zastupljenost žena u stranačkim organima i na kandidatskim listama.
- Uvesti mere afirmativne akcije - kvote za mesta u izvršnoj vlasti kroz odgovarajuće izmene i dopune zakona (Zakona o Vladi, Zakona o lokalnoj samoupravi zakona koji reguliše oblast rodne ravnopravnosti).

Prioritet 2: Nerazvijeni, nestabilni i neefikasni institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost

Poslednjih godina se registruje slabljenje institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost koje je posledica promena institucionalnih formi u kojima se ova tela uspostavljaju⁵⁴, slabe pravne osnove na kojoj su mehanizmi utemeljeni⁵⁵, nedovoljnih kapaciteta da preduzimaju redovne i sistematske aktivnosti na unapređenju rodne ravnopravnosti, naročito na lokalnom nivou.⁵⁶

Glavno nacionalno telo za rodnu ravnopravnost nije utemeljeno u zakonu već je osnovano uredbom Vlade. Premeštanjem mehanizma za rodnu ravnopravnost u AP Vojvodini iz Sekretarijata za rad, zapošljavanje i

53 [Položaj žena u nacionalnim savetima nacionalnih manjina](#)

54 Uprava za rodnu ravnopravnost je ukinuta 2014. godine a Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost je osnovano godinu dana kasnije sa manjim institucionalnim, finansijskim i ljudskim kapacitetima.

55 Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost nije definisano zakonom već Uredbom Vlade RS.

56 Zbog nedovoljnih ljudskih i finansijskih kapaciteta, političke volje i sl.

ravnopravnost polova u Sekretarijat za socijalnu politiku, demografiju i ravnopravnost polova⁵⁷ povučeni su svi materijali, izveštaji, studije, koji su bili publikovani na internet stranama a koji su od velikog značaja za aktuelne mere i politike rodne ravnopravnosti, a time oslabljeno i važno institucionalno nasleđe. Aktivnosti lokalnih mehanizama pretežno su promotivnog, edukativnog karaktera bez dovoljno snage da proizvedu promene.⁵⁸

Zakonski okvir koji uređuje mehanizme za rodnu ravnopravnost je podnormiran. Sistematske obuke o rodnoj ravnopravnosti se ne sprovode, a upravo su one od ključnog značaja za razvoj institucionalnih kapaciteta, posebno u uslovima visoke fluktuacije kadrova. Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost ne primenjuje načelo javnosti u svom radu, a koje je zagantovano Poslovníkom ovog tela u delu VI. Iz sadržaja na sajtu Koordinacionog tela se ne može nijedna informacija o broju održanih sednica ovog tela, kao i o broju i sadržini donetih odluka. Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost kao stalno telo Vlade koje se stara o realizaciji NAP-a 1325 ne izveštava o realizaciji ciljeva i zadataka Nacionalnog akcionog plana. Izveštaji o radu Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost nisu dostupni na način koji to predviđaju standardi otvorene vlade (publikovani na internet stranama) već se moraju potraživati.

PITANJA:

- Na koji način država Srbija institucionalno jača kapacitete Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost kako bi moglo efektivno i efikasno obavljati zadatke iz svoje nadležnosti?
- Kolika budžetska sredstva je Vlada namenila u 2019. godini za Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost i programe i aktivnosti koje ovo telo sprovodi i prati?
- Da li je država Srbija uspostavila mehanizme koordinacije između nacionalnog, pokrajinskog i lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost?
- Da li je sprovedena ocena efektivnosti ovih mehanizama koordinacije i kakvi su zaključci te ocene?

PREPORUKE:

- Jasno definisati poziciju i nadležnosti institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost u odgovarajućim zakonima.
- Stvoriti kadrovske i finansijske pretpostavke za rad mehanizama za rodnu ravnopravnost na svim nivoima.
- Stvoriti efektivne mehanizme koordinacije aktivnosti mehanizama za rodnu ravnopravnost na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou.

Prioritet 3: Nasilje nad političarkama i ženama na javnoj sceni

---

Tokom poslednje dve godine napadi na političarke su sve učestaliji. Poslanice, odbornice, žene iz izvršne vlasti su često napadane na stranicama različitih medija ili web portala finansiranih iz javnih sredstava, ukoliko bi na bilo koji način podigle glas i govorile protiv postupaka i politika aktuelne vlasti. I pored mnogobrojnih apela NVO, medijskih udruženja i drugih aktera, medijski napadi se nastavljaju i nisu prepoznati kao društveni problem niti su nadležne institucije preduzele odlučne korake da te napade

⁵⁷ [Primena principa rodne ravnopravnosti u lokalnim samoupravama u AP Vojvodini](#)

⁵⁸ Poseban izveštaj Zaštitnika građana „[Zastupljenost žena na mestima odlučivanja i pozicija i aktivnosti lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost u jedinicama lokalne samouprave u Srbiji](#)“

zaustave a prema počiniocima preduzmu odgovarajuće mere koje stoje na raspolaganju. Jedan od primera najznačajnijih napada predstavlja napad na poslanicu Mariniku Tepić⁵⁹ Zbog svojih nastupa u parlamentu poslanica se našla na udaru ekstremno desnih organizacija uz pretnje smrću⁶⁰. Napadima su bile izložene i druge političarke, poput Drage Rakić⁶¹, Aleksandre Jerkov⁶², Jelene Đorđević⁶³, Tatjane Macure⁶⁴ i mnoge druge. Političarke su izložene neposrednim verbalnim napadima, medijske nasilnim kampanjama, ucenama i pretnjama. U oktobru 2018. godine pod udarom ovakvih napada našla se i Predsednica Vlade, Ana Brnabić, što je konačno nateralo i Poverenicu za zaštitu ravnopravnosti da reaguje i izda upozorenje⁶⁵.

PITANJA:

- Koje mere je država Srbija preduzela da zaštiti žene na političkim funkcijama od nasilja u javnom i političkom životu?
- Koje mere je država Srbija preduzela da pronade i kazni učinioce dela nasilja prema ženama na političkim funkcijama?

PREPORUKE:

- Obezbediti efikasnu reakciju nadležnih institucija i nezavisnih tela u slučajevima nasilja nad ženama u političkom životu.

4. SOCIO-EKONOMSKA PRAVA: ZAPOŠLJAVANJE, OBRAZOVANJE, ZDRASTVENA, SOCIJALNA ZAŠTITA I DRUGA JEDNAKA PRAVA

4.2 Obrazovanje

Član Konvencije na koji referiše poglavlje	10
Opšte preporuke CEDAW komiteta na koje referiše poglavlje	36
Pitanje sa Liste pitanja za Četvrti periodični izveštaj koju je Komitet uputio Srbiji na koje referiše poglavlje	7, 13

PRIORITETNI PROBLEMI

- 1. Rodna segregacija u obrazovanju prema oblastima obrazovanja je i dalje rasprostranjena, utemeljena u patrijarhalnoj kulturi, rodnim stereotipima i reprodukovana u uslovima nedovoljno adekvatnih i efektivnih reformi u sistemu obrazovanja.**
- 2. Rano isključivanje Romkinja iz sistema obrazovanja zbog koga bivaju izložene izuzetno visokim rizicima od višestruke socijalne isključenosti i siromaštva.**

59 <https://www.glasamerike.net/a/pretnje-poslanici-marinki-tepic-drzava-ne-reaguje/4162664.html>

60 <https://www.blic.rs/vesti/politika/grafiti-sa-pretnjama-smrcu-poslanici-mariniki-tepic-u-beogradu/5y0dz6y>

61 <http://rs.n1info.com/a314216/Vesti/Vesti/Vrsac-Odbornica-DS-na-meti-uvreda.html>

62 <https://www.vecernji.hr/vijesti/seseljenci-napali-zastupnicu-spodobo-ustaska-k-vo-1239738>

63 <http://rs.n1info.com/a379247/Vesti/Odbornica-u-Nisu-zbog-pritiska-okolo-aerodroma-napustila-vlast.html>

64 <https://www.blic.rs/vesti/politika/incident-u-skupstini-ko-je-koga-pljunuo-a-ko-je-kome-psovao-majku/8dxsyw4>

65 <http://ravnopravnost.gov.rs/en/statement-regarding-the-insulting-of-prime-minister-ana-brnabic/>

3. Niže učešće devojčica u inkluzivnom obrazovanju koje ukazuje na pojavu da se u uslovima rasprostranjenih patrijarhalnih normi u porodicama devojčice sa teškoćama u razvoju češće sprečavaju da se uključe u inkluzivno obrazovanje.

Prioritet 1: Rodna segregacija u obrazovanju prema obrazovnim oblastima

Rodna segregacija u obrazovanju je veoma izražena, a sudeći prema vrednostima Indeksa rodne ravnopravnosti za period 2014-2016, postaje i izraženija. Ona se manifestuje na nivou srednjeg obrazovanja kao koncentracija mladića u oblastima srednjeg obrazovanja koji su više praktične prirode i omogućavaju rano uključivanje na tržište rada. U visokom obrazovanju segregacija se manifestuje kao velika koncentracija devojaka u studijskim oblastima društvenih, humanističkih nauka i umetnosti. Devojke su činile 56,6% od ukupno upisanih studenata/kinja u 2017/2018. godini, a 58% među diplomiranim studentima/kinjama u 2016. godini. Međutim, one čine manjinu među studentima/kinjama IKT (26%), inženjerstva, mašinstva, građevine (37%).⁶⁶ Ova segregacija se prenosi i na segregaciju na tržištu rada, koja se manifestuje kao koncentracija žena u sektorima socijalnih usluga u kojima su šanse za zapošljavanje manje a zarade niže.

Sistem formalnog obrazovanja i dalje reprodukuje rodne stereotipe i doprinosi ovim različitim oblicima rodne segregacije i drugih rodnih nejednakosti ne samo u obrazovanju nego i u svakodnevnom životu, jer se devojčice i dečaci socijalizuju prihvatajući segregirane uloge i norme koje definišu i dalje patrijarhalnu podelu uloga (muškarci nose veću odgovornost za aktivnosti u javnoj sferi – političke, ekonomske i dr., a žene u privatnoj sferi brige o porodici i domaćinstvu). Analiza sadržaja udžbenika na različitim nivoima obrazovanja ukazala je na nedostatak rodno osetljivih i odgovornih sadržaja.

U najvažnijim aktuelnim politikama kojima se definišu reforme u oblasti rodne ravnopravnosti i obrazovanja⁶⁷ nisu sadržane mere za smanjenje segregacije u obrazovanju.

Za više informacija pogledati poglavlje 5.1.2 Kontekstualnog izveštaja.

PITANJA:

- Koje mere država Srbija preduzima za smanjenje rodne segregacije na svim nivoima obrazovanja i podsticanje opredeljivanja devojčica/ dečaka za netradicionalna ženska/muška zanimanja?

PREPORUKE:

- Mere otklanjanja segregacije u obrazovanju definisati ključnim strategijama – strategijom i akcionim planom za rodnu ravnopravnost, kao i strategijom za obrazovanje.
- Školskim programima i praksama od najranijeg uzrasta podsticati interesovanja devojčica za prirodno-tehničke oblasti a dečaka za društveno-humanističke.
- Sistematskim obukama nastavnog kadra za rodno ravnopravno obavljanje profesije unaprediti njihove kapacitete da devojčicama i dečacima jednako približe sadržaje i podstaknu interesovanja za sada segregirane oblasti obrazovanja.

⁶⁶ RZS, Žene i muškarci u Srbiji 2017.

⁶⁷ Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period 2016-2020. godine sa akcionim planom za period 2016-2018. godine i Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine.

Prioritet 2: Rano isključivanje Romkinja iz sistema obrazovanja

Devojčice iz romske populacije, posebno one koje žive u neuslovnim naseljima i u domaćinstvima najnižih prihodovnih kvintila, nisu u dovoljnoj meri obuhvaćene predškolskim obrazovanjem. Obavezni pripremni predškolski program pohađa 98,1% dece odgovarajućeg uzrasta iz opšte populacije, a tek 62% devojčica iz romskih naselja, i još manje devojčica iz najsiromašnijeg kvintila u romskim naseljima - 58,6%. Stopa pohađanja obaveznog osnovnog obrazovanja u opštoj populaciji iznosi 99,1%, dok je znatno niža kod dečaka i devojčica iz romskih naselja (84,5% i 85,2%). Deca iz romskih naselja, a posebno devojčice nestaju iz sistema obrazovanja vrlo rano, još pre završene osnovne škole, što se vidi iz podataka o stopama završavanja osnovne škole (kod devojčica u opštoj populaciji ova stopa iznosila je 98% a kod devojčica iz romskih naselja 63%). Devojčice iz romskih naselja gotovo su potpuno odsutne iz srednjeg obrazovanja, jer prema podacima MICS tek 14,9% ovih devojčica odgovarajućeg uzrasta pohađa srednju školu, dok je obuhvat dečaka nešto veći (mada takođe izrazito nizak) i iznosi 28%⁶⁸.

Jedan od najvećih razloga za rano napuštanje školovanja romskih devojčica je rani/prinudni brak, praksa rasprostranjena u zajednicama koje žive u romskim naseljima. Prema podacima UNICEF MICS istraživanja za 2014. godinu, 33% devojčica iz romskih naselja starih 15-19 godina su bile trudne ili već rodile dete.⁶⁹ Dok je u opštoj populaciji žena starih 15-49 godina 0,8% stupilo u brak pre navršanih 15 godina, među devojčicama iz romskih naselja takvih je 16,9%. U opštoj populaciji žena starih 20-49 godina 6,8% je stupilo u brak pre navršanih 18 godina, među ženama iz romskih naselja, istog uzrasta takvih je 57%.⁷⁰

PITANJA:

- Koje mere država Srbija primenjuje u cilju zadržavanja romskih devojčica u sistemu obrazovanja, a posebno u višim razredima osnovne škole kada najčešće napuštaju obrazovanje?
- Šta država Srbija preduzima kako bi mehanizmi za zadržavanje devojčica iz romskih zajednica u sistemu obrazovanja bili efikasniji?
- Da li se kontinuirano prati sprovođenje Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja 2016-2025 u oblasti obrazovanja i kakvi su rezultati tih mera u odnosu na Romkinje?

PREPORUKE:

- Razviti obavezne programe rada sa roditeljima devojčica iz romske populacije, a merama podsticaja, mentorstva, uključivanja roditelja u obrazovne ustanove, povećati njihovu motivisanost da podrže obrazovanje devojčica.
- Obezbediti efektivne mehanizme u sistemu obrazovanja i socijalne zaštite koji omogućavaju rano reagovanje na isključivanje devojčica iz obrazovanja.
- Povećati kapacitete pedagoških asistenata za pružanje bolje podrške devojčicama koja odgovara na njihove rodno specifične potrebe u cilju boljeg socijalnog uključivanja.

68 UNICEF, Istraživanje višestrukih pokazatelja, Srbija i romska naselja 2014, Beograd.

69 UNICEF, Istraživanje višestrukih pokazatelja, Srbija i romska naselja 2014, Beograd: 102.

70 UNICEF, Istraživanje višestrukih pokazatelja, Srbija i romska naselja 2014, Beograd: 215, 218.

Prioritet 3: Niže učešće devojčica nego dečaka u inkluzivnom obrazovanju

Devojčice sa invaliditetom ili teškoćama u razvoju manje su uključene u inkluzivno obrazovanje nego dečaci. Podaci iz 2016. godine pokazuju da među decom koja pohađaju inkluzivno obrazovanje uz individualni obrazovni plan dečaci čine dve trećine.⁷¹ Ovaj nalaz nije bio predmet analiza, pa ne postoje ni činjenično utemeljeni zaključci o tome šta su razlozi za ovakvu disproporciju. Imajući uvidu patrijarhalne norme i iskustva organizacija koje se bave rodnom ravnopravnošću među osoba sa invaliditetom, razlozi mogu biti veća sklonost roditelja da zadržavaju devojke sa smetnjama u porodici, ali i slabije instrumente sistema da ove devojčice u većoj meri uključe u sistem inkluzivnog obrazovanja.

PITANJA:

- Da li je država Srbija analizira razloge nižeg učešća devojčica u programima inkluzivnog obrazovanja?
- Koje je mere država Srbija preduzela da se devojčice ravnopravno kao i dečaci uključe u inkluzivno obrazovanje?

PREPORUKE:

- Sprovesti rodnu analizu inkluzivnog obrazovanja.
- Definirati mere i programe rada sa roditeljima za podsticanje jednakog učešća devojčica u inkluzivnom obrazovanju.

4.3 Zapošljavanje

Član Konvencije na koji referiše poglavlje	11
Opšte preporuke CEDAW komiteta na koje referiše poglavlje	13, 16, 17,
Pitanje sa Liste pitanja za Četvrti periodični izveštaj koju je Komitet uputio Srbiji na koje referiše poglavlje	14

PRIORITETNI PROBLEMI

1. Zaposlenost žena je kontinuirano niska, rodni jaz u zaposlenosti veoma izraćen a diskriminacija pri zapošljavanju u velikoj meri razlog za takvo stanje
2. Izražena je horizontalna i vertikalna rodna segregacija na tržištu rada a njihovi koreni se nalaze u segregaciji u obrazovanju i neravnoteži moći koja otežava ženama pristup pozicijama ekonomskog odlučivanja.
3. Jaz u zaradama žena i muškaraca je prisutan u javnom i još više u privatnom sektoru a veliki deo tog jaza posledica je direktne i indirektno diskriminacije.
4. Rastuća neformalna zaposlenost žena i slabljenje prava na osnovu rada, poput prava na zdravstveno, penzijsko-invalidsko osiguranje, plaćeni godišnji odmor i plaćeno bolovanje, i sl.
5. Neadekvatno vrednovanje neplaćenog kućnog rada koji pretežno obavljaju žene, a koji nije ekonomski i društveno priznat.

⁷¹ RZS, Žene i muškarci u Srbiji 2017: 49.

Prioritet 1: Niska zaposlenost žena i diskriminacija pri zapošljavanju

Rodne nejednakosti na tržištu rada su kontinuirano veoma izražene. Žene imaju konstantno znatno niže stope aktivnosti nego muškarci (59,6% prema 73,8%), niže stope zaposlenosti (50,8% prema 63,9%) i više stope neaktivnosti (40,4% prema 26,2%)⁷². Rodni jaz nije jedino izražen u stopama nezaposlenosti (14,8% prema 13,5%), ali je to pre svega zbog toga što se žene lakše obeshrabre u potrazi za poslom i pređu u neaktivno stanovništvo nego muškarci.

Pojedine grupe žena se suočavaju sa velikim preprekama u zapošljavanju. Među mladim ženama (15-24 godine) stopa nezaposlenosti iznosi čak 36%, a među mladim ženama sa sela čak 39%. Usled još uvek rasprostranjenih patrijarhalnih normi koje ženama pripisuju primarno uloge u porodici i domaćinstvu, žene su lakše obeshrabrene da traže zaposlenje i povlače se sa tržišta rada u neaktivnost onda kad naiđu na prepreke u zapošljavanju. Među neaktivnom osobama koje ne traže zaposlenje zbog toga što su izgubile nadu da će ga pronaći, 62% su žene, dok je među onima koji ne traže zaposlenje zbog toga što brinu o deci i odraslim članovima porodice čak 97% žena.⁷³

Ekonomska participacija žena iz marginalizovanih grupa je još i nepovoljnija, što dalje doprinosi njihovim slabijim šansama da obezbede pristojne uslove života. Najniža stopa zaposlenosti se registruje među ženama sa invaliditetom i Romkinjama. Samo 4% žena sa invaliditetom je formalno zaposleno.⁷⁴ Samo 9% Romkinja starih 15-64 godine je zaposleno. Stopa nezaposlenost Romkinja je najviša i iznosi 50%.⁷⁵ Stopa neaktivnosti među mladim seoskim ženama iznosi čak 73%. Isključivanje sa tržišta rada žena iz marginalizovanih grupa ima za posledicu njihovu ekonomsku zavisnost od drugih članova porodice i šire socijalno isključivanje iz zajednice.

Istraživanje diskriminacije žena na tržištu rada⁷⁶ ukazalo je na brojne oblike diskriminacije žena tokom zapošljavanja ili rada: 53,5% žena navelo je da je bilo diskriminisano tokom procesa zapošljavanja, obično ispitivanjem o privatnom životu (da li su udate, imaju li dece) ili učestalosti korišćenja bolovanja u godini koja je prethodila intervjuu za zaposlenje. Diskriminacija se manifestuje i kroz komentarisane njihovog fizičkog izgleda, nepovoljnijim tretmanom u odnosu na muške kandidate, ukazivanjem na trudnoću i roditeljstvo kao prepreku da se dobije zaposlenje, seksualnim ucenama da bi se zaposlile i dr.

Za više informacija pogledati poglavlje 5.2.2 Kontekstualnog izveštaja.

PITANJA:

- Na osnovu kojih indikatora država Srbija izveštava o rodnoj diskriminaciji pri zapošljavanju i da li se to i kako publikuje u izveštajima inspekcijiskog nadzora?
- Koliko je poslodavaca godišnje kažnjeno zbog diskriminacije prema ženama pri zapošljavanju?

⁷² RZS, Anketa o radnoj snazi 2017: 16-17.

⁷³ SORS, Women and Men in Serbia 2017: 77.

⁷⁴ Markovic, M. (2014) *Persons with disabilities in Serbia*. Population census 2011 in Serbia. SORS, Belgrade

⁷⁵ UNDP, World Bank, *Roma at Glance, Serbia 2018*.

⁷⁶ Nikolic-Ristanovic, V, Copic, S, Nikolic, J, Saciri, B. (2012) *Discrimination of women on the labour market in Serbia*, Victimology Society of Serbia, Belgrade.

PREPORUKE:

- Unaprediti ljudske resurse i znanje inspekcije o diskriminaciji i razviti praksu redovne kontrole primene propisa u ovoj oblasti
- Redovno i javno izveštavanje o diskriminativnim praksama poslodavaca i preduzetim merama.

Prioritet 2: Rodna segregacija na tržištu rada

Horizontalna rodna segregacija (prema sektorima i zanimanjima) je izražena, a kako pokazuje Indeks rodne ravnopravnosti, u periodu 2014-2016. godine se dodatno povećala. Ova segregacija ima korene u obrazovanju i ispoljava se kao koncentracija zapošljavanja žena u sektorima socijalnih usluga (obrazovanju, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti).⁷⁷ Udeo žena među preduzetnicima je povećan od 2011. godine do 2014. (sa 26% na 34%), ali je još uvek nizak.⁷⁸ Prema podacima Agencije za privredne registre, među menadžerima aktivnih preduzeća 38% su žene.⁷⁹ U slučaju javnih preduzeća čiji su osnivači opština ili grad, žene su zastupljene među menadžerima sa samo 15,5%, dok su među članovima nadzornih odbora tih preduzeća zastupljene sa 28.9%.⁸⁰

PITANJA:

- Koje posebne mere država Srbija primenjuje i prati u suzbijanju rodne segregacije na tržištu rada i u okviru kojih strategija?
- Koje pokazatelje država Srbija koristi za praćenje segregacije na tržištu rada i u kojim izveštajima objavljuje podatke tog praćenja?
- Kada je država Srbija poslednji put sprovela evaluaciju i koji su efekti mera zapošljavanja koje imaju za cilj suzbijanje rodne segregacije prema sektorima, zanimanjima i rukovodećim položajima?

PREPORUKE:

- Redovno sprovoditi evaluaciju mera aktivnog zapošljavanja sa stanovišta efekata na rodnu segregaciju prema sektorima, zanimanjima i položajima odlučivanja.
- Doslednije povezati aktivnih mere zapošljavanja sa merama formalnog i celoživotnog obrazovanja.
Država treba da prati slučajeve diskriminacije žena pri zapošljavanju i na radu u odnosu na sektor, zanimanje i položaje odlučivanja, a posebno mladih žena u tranziciji ka roditeljstvu, sa ciljem preduzimanja efektivnijih mera suzbijanja diskriminacije.

77 Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, Indeks rodne ravnopravnosti u Srbiji 2018., Beograd.

78 Though part of the difference can be attributed to the minor differences in methodology as baseline value was calculated through research based on Business register data, while last value is calculated by Statistical Office of Serbia based on the Business Register data.

79 RZS, Žene i muškraci u Republici Srbiji: 78.

80 Poverenik za zaštitu ravnopravnosti (2017) *Rodna ravnopravnost u jedinicama lokalne samouprave*: 16.

Prioritet 3: Rodni jaz u zaradama

Rodni jaz u zaradama je u porastu. Opšti rodni jaz u zaradama iznosi 8.7%, ali je veći u privatnom sektoru i u pojedinim privrednim granama: u industriji iznosi 18.6%, u sektoru informacija i komunikacija 14.9%, finansija i osiguranja 12.9%, zdravstvene i socijalne zaštite 12.6%. Udeo žena sa najnižim zaradama u ukupnom broju zaposlenih radnica (zaposlenih kod poslodavaca) je viši nego što je udeo muškaraca sa najnižim zaradama u kategoriji zaposlenih radnika (24.4% prema 21.6%).⁸¹ Prema istraživanju o rodnom jazu u zaradama u regionu Zapadnog Balkana 2013. godine, jaz je bio toliki da je bilo potrebno da žene rade 40 dana više u godini kako bi ostvarile jednaku zaradu sa muškarcima.⁸²

Rodni jaz u zaradama nije predmet intervencije nijedne politike u Srbiji, kako one usmerene na rodnu ravnopravnost, tako i one usmerene na zapošljavanje i uslove rada.

Za više informacija pogledati poglavlje 5.2.2 Kontekstualnog izveštaja.

PITANJA:

- Koje mere država Srbija primenjuje kako bi poslodavci preduzeli aktivnosti za smanjenje, odnosno zatvaranja rodnog jaza u zaradama?
- Kada je država Srbija poslednji put sprovela evaluaciju mera za smanjenje rodnog jaza u zaradama i kakvi su rezultati?
- Da li je država Srbija omogućila da rodni jaz u zaradama bude predmet socijalnog dijaloga između poslodavaca, sindikata i države i na koji način, odnosno da li je predmet kolektivnih ugovora?

PREPORUKE:

- Uvesti obavezu poslodavaca da kontrolišu i izveštavaju o rodnom jazu u zaradama u svojim kompanijama.
- Redovno pratiti, procenjivati i objavljivati podatke o rodnom jazu u zaradama, prema svojinskim, privrednim sektorima, regionima.
- Učiniti rodni jaz u zaradama elementom socijalnog dijaloga i sadržajem kolektivnih ugovora koji se efektivno primenjuje i prati.

Prioritet 4: Rastuća neformalna zaposlenost žena i slabljenje prava po osnovu rada

---

Neformalna zaposlenost obično je češća među muškarcima nego među ženama. Međutim, podaci Ankete o radnoj snazi za 2017. godinu pokazuju da je po prvi put stopa neformalne zaposlenosti žena viša nego stopa neformalne zaposlenosti muškaraca (22.2% prema 19.63%)⁸³. Neformalna zaposlenost žena najčešća je u sektorima poljoprivrede i ličnih usluga. Ruralne žene angažovane u poljoprivrednim aktivnostima na porodičnim gazdinstvima su u posebno nepovoljnom položaju. One učestvuju među

81 RZS, Žene i muškraci u Republici Srbiji, 2017: 82-83.

82 Avlijaš, S., Ivanović, N, Vladisavljević, M, Vujić, S. (2013) *Gender Pay Gap in the Western Balkan Countries: Evidence from Serbia, Montenegro and Macedonia*, FREN, Belgrade: 10-11.

83 RZS, Anketa o radnoj snazi 2017: 35-36.

nosiocima gazdinstava tek sa 17%, dok čine većinu (63%) ukupne radne snage na gazdinstvu. Ove žene rade bez ugovora, zarade, socijalnih prava po osnovu rada (mada mogu uplaćivati penzijsko invalidsko osiguranje kao članice registrovanih gazdinstava).⁸⁴

Istraživanje diskriminacije žena na tržištu rada⁸⁵ je pokazalo da je 57,7% žena koje su bile zaposlene imalo iskustvo nekog oblika diskriminacije na radnom mestu. Žene zaposlene u privatnom sektoru bile su češće izložene diskriminaciji nego žene zaposlene u javnom sektoru (64,8% prema 48,7%). Neformalno zaposlene žene bile su češće diskriminisane nego formalno zaposlene. Najčešći oblik diskriminacije na radnom mestu uključuje obavezu žena da obavljaju poslove koji nisu u opisu njihovog radnog mesta (poput spremanja, kuvanja kafe, kurirskih ili administrativnih poslova), izlaganja neprijatnim situacijama i opaskama na temelju roda, seksualnog uznemiravanja i psihičkog nasilja (omalovažavanje, pretnje otkazom, širenje lažnih priča, uvrede, poniženje i sl.). Najčešći počinioci ovakvog nasilja su menadžeri i supervizori. Prema podacima Ankete o radnoj snazi, među ženama zaposlenim kod poslodavaca 10% nije imalo pravo da koristi plaćeno bolovanje i plaćeni godišnji odmor.⁸⁶

PITANJA:

- Da li država Srbija zna šta je razlog povećanja neformalne zaposlenosti žena i veće stope neformalne zaposlenosti žena nego muškaraca u Srbiji?
- Da li država Srbija zna koliki udeo zaposlenih žena ne ostvaruje pravo na zdravstveno i penziono osiguranje i koje mere primenjuje da se smanji udeo žena koje nisu osigurane na osnovu rada?
- Kako država Srbija prati i izveštava o ostvarivanju prava na plaćeni odmor i privremenu sprečenost za rad (bolovanje) zaposlenih u privatnom sektoru?
- Koje mere država Srbija sprovodi za sankcionisanje uskraćivanja prava na plaćeno bolovanje i godišnji odmor zaposlenih žena?

PREPORUKE:

- Da se sprovede analiza i preciznije ustanovi u kojim oblicima zaposlenosti prema tipu ugovora i sektoru je došlo do povećanja zaposlenosti žena.
- Da se uradi evaluacija mera aktivnog zapošljavanja sa stanovišta efektivnosti u povećanju kvalitetne (formalne) zaposlenosti žena
- Da se ustanovi koje kategorije zaposlenih žena nisu pokrivena obaveznim socijalnim osiguranjem i da se oceni zbog čega postojeće mere ne dovode do povećanja broja osiguranih žena.
- Da se preduzmu, odnosno pojačaju mere nadzora nad korišćenjem osnovnih socijalnih prava na osnovu rada, poput prava na plaćeno bolovanje i godišnji odmor kod poslodavaca u privatnom sektoru i da se efekti tih mera redovno procenjuju u publikuju.

84 Bogdanov, N., Babović, M. (2014) *Radna snaga na gazdinstvu. Popis poljoprivrede 2012*, Republički zavod za statistiku, Beograd.

85 Nikolic-Ristanovic, V, Copic, S, Nikolic, J, Saciri, B. (2012) *Discrimination of women on the labour market in Serbia*, Victimology Society of Serbia, Belgrade.

86 RZS, Anketa o radnoj snazi 2017: 39-40.

Prioritet 5: Neadekvatno vrednovanje neplaćenog kućnog rada

Zaposleni muškarci provedu u plaćenom radu u proseku sat ipo duže dnevno nego zaposlene žene, ali dva ipo sata kraće u neplaćenom kućnom radu. Zaposlene žene tako prosečno rade duže nego muškarci, a to vreme koje provedu u radu ide na račun slobodnih aktivnosti za koje imaju u proseku sat manje vremena dnevno.⁸⁷

Vrednovanje neplaćenog kućnog rada i ekonomije staranja u okviru domaćinstva i porodice nije sprovedeno ni od strane države niti u ekspertskoj zajednici ili civilnom društvu, niti su mere za ravnopravnije učešće u neplaćenom kućnom radu i ekonomiji staranja u okviru domaćinstva i porodice bile primenjivane u obimu koji bi mogao proizvesti promenu.

PITANJA:

- Da li je država Srbija sprovela procenu vrednosti neplaćenog kućnog rada i ekonomije brige?
- Da li država Srbija planira da uvede satelitski nacionalni račun kojim bi se izračunavale vrednosti ovog rada koje doprinose ekonomskom i društvenom razvoju?

PREPORUKE:

- Uvođenje satelitskog nacionalnog računa kojim se izračunava ekonomska vrednost stvorena na osnovu neplaćenog kućnog rada i brige o porodici.

4.4 Socijalna zaštita

Član Konvencije na koji referiše poglavlje	11, 14
Opšte preporuke CEDAW komiteta na koje referiše poglavlje	18, 27, 34
Pitanje sa Liste pitanja za Četvrti periodični izveštaj koju je Komitet uputio Srbiji na koje referiše poglavlje	19, 20

PRIORITETNI PROBLEMI

1. Među ženama starim 65 i više godina gotovo svaka peta nema nijednu vrstu penzije
2. Starije žene (65 i više godina) izložene su većim rizicima od siromaštva i socijalne isključenosti u odnosu na muškarce iste dobi i mlađe stanovništvo
3. Novčana socijalna pomoć ne umanjuje ekonomsku zavisnost žena jer se dodeljuje porodici a ne pojedincu/ki kada osobe žive u zajednici i stoga je upitno koliko unapređuje njihov ekonomski položaj.
4. Dostupnost usluga socijalne zaštite je neravnomerna, slaba u manje razvijenim i ruralnim sredinama, zbog čega su žene iz ovih sredina diskriminisane u mogućnostima ostvarivanja prava na usluge socijalne zaštite, a posebno seoske i starije žene
5. Ljudska prava žena u rezidencijalnim ustanovama socijalne zaštite su ugrožena

⁸⁷ RZS, Korišćenje vremena u Republici Srbiji 2010. i 2015. godine, Beograd.

Prioritet 1: Starije žene bez penzija

Jaz u zaposlenosti i nepovoljniji položaj žena na tržištu rada, odražavaju se i na rodne nejednakosti u starijem dobu koje se ispoljavaju kroz jaz u penzijama i veće rizike od siromaštva i socijalne isključenosti starijih žena. Prema podacima statistike o prihodima i uslovima života, u Srbiji 2016. godine 8% muškaraca i 17% žena nije primalo nijednu vrstu penzije (starosnu, porodičnu, invalidsku).⁸⁸ Penzijski rodni jaz je prisutan i u pogledu visine penzije. U svim kategorijama penzija žene ostvaruju prosečno niže penzije od muškaraca. Prosečna penzija (bilo koje vrste) koju ostvaruju žene je na nivou 80% prosečnih penzija koje ostvaruju muškarci. Ove razlike delimično su posledica dužine radnog staža, jer su u proseku muškarci imali 4 godine radnog staža više pri odlasku u penziju 2016. godine.⁸⁹

PITANJA:

- Da li država Srbija zna koliko je žena starih 65 i više godina koje nisu ostvarile pravno niti na jednu vrstu penzije?
- Da li država Srbija zna koliki udeo žena starih 65 i više godina prima penziju manju od minimalne?
- Koje mere zaštite država Srbija primenjuje na ove žene i uz koliki obuhvat?
- Da li država Srbija zna kakvi su rezultati tih mera u pogledu rizika od siromaštva kod ovih žena?

PREPORUKE:

- Potrebno je planirati oblike univerzalne starosne penzije koja nije povezana sa radnim stažom i uplaćenim doprinosima za starije stanovništvo koje nije ostvarilo pravo na penziju na osnovu radnog staža ili po drugom osnovu, a posebno za žene među kojima je više takvih.

Prioritet 2: Viši rizici od siromaštva i socijalne isključenosti starijih žena

---

Starije žene su izložene većim rizicima od siromaštva i socijalne isključenosti nego stariji muškarci ali i u odnosu na mlađe žene. U populaciji mlađoj od 65 godina, žene imaju nešto nižu stopu rizika od siromaštva nego muškarci (26% prema 27,8%), dok je u starijoj populaciji upravo suprotno – rizici od siromaštva su veći među ženama nego među muškarcima (stopa rizika od finansijskog siromaštva za žene je 22% a za muškarce 15,2%).⁹⁰

Veći rizici od finansijskog siromaštva kod starijih žena posledica su jaza u penzijama ali i njihovog ukupno nepovoljnijeg ekonomskog položaja u ranijim fazama života. Pored podataka o finansijskom siromaštvu i podaci o materijalnoj deprivaciji ukazuju na nepovoljniji položaj starijih žena. Materijalna deprivacija

88 Babović, M, Veličković, K, Stefanović, S, Todorović, N, Vračević, M. (2018) *Socijalna uključenost starijih osoba (65+) u Srbiji*, Crveni krst Srbije.

89 RZS, *Žene i muškarci u Srbiji 2017*: 85

90 Babović, M, Veličković, K, Stefanović, S, Todorović, N, Vračević, M. (2018) *Socijalna uključenost starijih osoba (65+) u Srbiji*, Crveni krst Srbije.

predstavlja mogućnost da se zadovolje osnovne potrebe. Među stanovništvom starosti do 64 godine, teška materijalna deprivacija je nešto češće zastupljena među muškarcima nego među ženama, dok je među starijim osobama češća među ženama nego među muškarcima. Najstarije žene su i najizloženije teškim oblicima materijalne uskraćenosti.⁹¹

PITANJA:

- Koje mere država Srbija sprovodi u zaštiti starijih žena od siromaštva?
- Da li država Srbija zna koliki udeo žena u riziku od siromaštva je obuhvaćeno ovim merama?
- Da li država Srbija zna koliki udeo žena bez ostvarenog prava na penziju je obuhvaćeno ovim merama?
- Da li država Srbija prati i na koji način efekte ovih mera?

PREPORUKE:

- Potrebno je povećati obuhvat novčane socijalne zaštite starijih žena, posebno onih koje nisu ostvarile pravo na penziju i/ili žive u domaćinstvima u riziku od finansijskog siromaštva.

Prioritet 3: Novčana socijalna pomoć ne umanjuje ekonomsku zavisnost žena

---

Kao mera zaštite od siromaštva primenjuje se više mera za dodeljivanje materijalne pomoći. Najobuhvatnija je novčana socijalna pomoć koja se dodeljuje pojedincu/ki (ukoliko živi sam/a) ili porodici. Različite analize pokazale su da je nivo naknada nizak i da ne pružaju odgovarajuću zaštitu od siromaštva. Tako je prosečan iznos naknade u septembru 2017. godine iznosio 65 eur za osobe koje žive same, 101 eur za parove, 144 eur za par sa dvoje dece uzrasta od 7 do 14 godina ili 107 eur za jednog roditelja sa dvoje dece.⁹² Druge analize su pokazale da ovi iznosi naknada nisu dovoljni da bi izveli korisnike/ce naknade iz siromaštva. Na primer, u 2014. godini naknada za jednu osobu iznosila je 65 evra, a prag siromaštva (prihod veći od 60% medijane prihoda u Srbiji) bio je postavljen na 116 eur. Istraživanje sa korisnicima novčane socijalne pomoći pokazalo je da 82% ispitanika/ca procenjuje da naknada pokriva tek jednu trećinu ili manje njihovih ukupnih potreba.⁹³

U kontekstu diskriminacije žena, dodatno zabrinjava to kako se isplaćuje novčana socijalna pomoć koja glasi na porodicu i da li žene imaju adekvatan pristup tom novcu, koliko god da je nedovoljan da omogući punu zaštitu od siromaštva. Imajući u vidu gore navadene nalaze o tome da petina žena ne može samostalno da troši ni manje količine novca, kao i nalaze različitih istraživanja o tome kako se upravlja novcem u domaćinstvima u Srbiji,⁹⁴ postoji ozbiljna osnova za zabrinutost da žene nemaju adekvatan pristup novcu od socijalne pomoći onda kada se ona dodeljuje porodici i isplaćuje na „glavu domaćinstva“ koji je obično muškarac. Istraživanje o ruralnim ženama u položaju pomažućih članova na gazdinstvu, koje

---

91 Ibid

92 Vuković, D. (2018) Social Protection in Rural Areas. Is it a time for “rural mainstreaming”?, FAO.

93 Stokic Pejcin, Ljiljana and Jurij Bajec (2015). ESPN Thematic Report on minimum income schemes Serbia. Brussels: European Commission

94 Babović, M. Rodne ekonomske nejednakosti u komparativnoj perspektivi: Srbija i EU, ISIFF, SeConS, Beogra.

predstavljaju neplaćenu radnu snagu⁹⁵ pokazalo je da tek trećina ovih žena ima neki sopstveni novac koji može da potroši po svom nahođenju, a to je uglavnom novac do koga se dolazi ukoliko žene prodaju nešto na pijaci ili rade na drugom gazdinstvu za naknadu. Istraživanje o porodičnom nasilju nad ženama u Centralnoj Srbiji, pokazalo je da je 16% žena ekonomski zlostavljano, što znači da nema pristup novcu ili ukoliko ga zarađuje, taj novac im biva oduzet, najčešće od partnera.⁹⁶

PITANJA:

- Da li je država Srbija procenila efekte mera novčane pomoći porodici na materijalnu deprivaciju žena?
- Da li je država Srbija procenila kako se ovakva mera novčane pomoći porodici odražava na žene različitih kategorija starosnih, prema statusu pretežnom na tržištu rada, mestu stanovanja, tipu porodice, prisustvu dece?
- Da li je država Srbija sprovela procenu uticaja ovakvih mera na odluku žena izloženih nasilju u porodici da ostanu ili napuste ovakvu situaciju?

PREPORUKE:

- Potrebno je razmotriti dobre prakse država koje su promenile model finansijske pomoći – od porodičnih ka individualnim i efekte te promene na rodnu ravnopravnost i položaj žena.
- Potrebno je redefinisati novčanu socijalnu pomoć i sredstva uplaćivati pojedinačnim korisnicima/cama direktno na račun.

Prioritet 4: Dostupnost usluga socijalne zaštite je neravnomerna, slaba u ruralnim sredinama

---

Pristup uslugama socijalne zaštite izrazito je neravnomeran među regionima i opštinama u Srbiji. Mapiranje lokalnih usluga socijalne zaštite iz 2015. godine⁹⁷ ukazalo je da od 145 opština obuhvaćenih mapiranjem, 12 nije imalo nijednu uslugu socijalne zaštite. Najrasprostranjenija je usluga pomoći u kući za starije, a potom dnevni boravak za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. U određenom broju lokalnih zajednica ove usluge se ne pružaju tokom čitave godine. Pojedine usluge socijalne zaštite, poput svratišta, dnevnog boravka za decu u sukobu sa zakonom, prihvatilište za decu i predah, slabo su rasprostranjene, svega u 10 lokalnih samouprava.

Veoma je malo istraživanja koja su imala za cilj da iz perspektive potencijalnih ili stvarnih korisnika ispituju dostupnost usluga i njihov kvalitet. Istraživanje o socijalnoj isključenosti u ruralnim područjima Srbije⁹⁸ pokazalo je da veliki udeo seoskih porodica nije bio sklon da potraži podršku nadležnih institucija za

95 Babović, M, Vuković, O. (2008) Žene na selu kao pomažući članovi domaćinstva u Srbiji: položaj, uloge i socijalna prava, UNDP, Beograd.

96 Babović, M, Ginić, K, Vuković, O. (2010) *Mapiranje porodičnog nasilja nad ženama u Centralnoj Srbiji*. SZRN, UNDP, Beograd.

97 Matković, G, Stranjaković, M. (2015) *Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji*, SIPRU, Beograd, <http://socijalnouključivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/12/Mapiranje-usluga-socijalne-zastite.pdf>

98 Cvejić, S, Babović, M, Bogdanov, N, Petrović, M, Vuković, O. (2009) *Socijalna isključenost u ruralnim područjima Srbije*. SeConS, UNDP, Beograd.

pojedine probleme koje su imali u porodici, poput prisustva starije nemoćne osobe, nepokretne osobe ili osobe sa invaliditetom, ili u slučaju porodičnih problema. Ne samo da je informisanost o dostupnim uslugama bila slaba, već i navika da treba da budu prepoušteni sopstvenim reursima, odnosno da sami obezbede brigu ili rešenje datog problema u nedostatku usluga u zajednici. Među onima koji su potražili podršku, značajan je udeo onih koji je nisu ostvarili bilo zbog ocene da ne ispunjavaju kriterijume ili nedovoljnih kapaciteta servisa.

Manje razvijene opštine dobijaju namenske transfere sa nacionalnog nivoa za razvoj usluga socijalne zaštite, ali nije poznato na koji način i u kojoj meri ta sredstva zaista doprinose da se poboljša pristup uslugama socijalne zaštite različitih ranjivih kategorija, uključujući i žene sa sela.

PITANJA:

- Da li država Srbija utiče na sistem usluga socijalne zaštite u lokalnim zajednicama uslovljavajući finansijske (namenske) transfere tako da odgovaraju potrebama različitih grupa?
- Da li država Srbija odobrava namenske transfere lokalnim samoupravama na osnovu podnetih predloga utemeljenih u rodno osetljivim analizama potreba ranjivih grupa u lokalnim zajednicama?
- Da li država Srbija ima razvijene kriterijume za ocenjivanje efektivnosti opredeljenih sredstava iz namenskih transfera kao i kriterijume kojima se obezbeđuje da se ova sredstva utroše na razvoj lokalnih socijalnih usluga u skladu sa potrebama žena?
- Da li država Srbija uopšte procenjuje usklađenost usluga socijalne zaštite sa potrebama za različitim oblicima socijalne zaštite žena prilikom planiranja sistema socijalne zaštite?

PREPORUKE:

- Redovno sprovoditi procene potreba za socijalnom zaštitom različitih kategorija žena (starijih i bez porodične podrške, žrtava nasilja, disfunkcionalnih odnosa, invalidkinja, majki dece sa invaliditetom i dr.) u cilju boljeg planiranja usluga.
- Usloviti namenske transfere procenom potreba za socijalnim uslugama u lokalnim zajednicama koje posebno vode računa o specifičnim potrebama žena.

Prioritet 5: Ljudska prava žena u rezidencijalnim ustanovama socijalne zaštite su ugrožena

Prema podacima iz 2015. godine⁹⁹ u velikim rezidencijalnim ustanovama koje pružaju usluge socijalne zaštite osobama sa invaliditetom boravilo je više od 5000 osoba sa intelektualnim i psiho-socijalnim teškoćama. Većina (oko 4000) boravilo je u ustanovama za odrasle i starije sa mentalnim, intelektualnim, telesnim ili senzornim teškoćama a oko 1400 u pet domovima za decu i mlade sa smetnjama u razvoju. Među poslednjima su čak 54% bile odrasle osobe. Polazna studija o nasilju nad ženama sa invaliditetom u rezidencijalnim institucijama¹⁰⁰ ukazala je na visoke rizike od različitih oblika zlostavljanja kojima su izložene žene u rezidencijalnim ustanovama socijalne zaštite za osobe sa invaliditetom, od fizičkog

99 Izveštaj o radu ustanova socijalne zaštite za odrasle i starije sa mentalnim, intelektualnim, telesnim ili senzornim teškoćama za 2015. godinu, Republički zavod za socijalnu zaštitu, Beograd, 2016. i Izveštaj o radu ustanova za smeštaj dece i mladih 2015. godinu, Republički zavod za socijalnu zaštitu, Beograd, 2016.

100 Beker, K, Milošević, T. (2017) *Nasilje nad ženama sa invaliditetom u rezidencijalnim institucijama. Polazna studija*. Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S, Beograd.

sputavanja, preko zloupotrebe lekova koje se smatra farmakološkim sputavanjem korisnika/ca, izolacije tokom koje se korisnici/e lišavaju interakcije sa druim osobama osim sa zaposlenima u instituciji, povrede prava na privatnost, eksploatacije (koja se definiše kao koršćenje korisnika/ce za obavljanje poslova koji donose materijalnu ili nematerijalnu dobit u insteresu zaposlenog, pružaoca usluge a ne korisnika/ce), do fizičkog, psihičkog i seksualnog zlostavljanja. Ukazano je i na rizike od rodno specifičnih oblika nasilja, poput prinudne sterilizacije i prinudnog abortusa.

Istraživanje koje je sprovedeno u rezidencijalnim institucijama za smeštaj starijih u Srbiji¹⁰¹, pokazalo je da korisnice kada govore o nasilju, primećuju samo eksplicitno verbalno ili fizičko nasilje, dok su im manifestacije nasilja koje ugrožavaju njihovo dostojanstvo praktično nevidljive ili su im čak postale i „normalne“. Čini se da rezultati ovog istraživanja samo potvrđuju tezu da se nasilje u rezidencijalnim institucijama često smatra opravdanim, što stvara „kulturu institucionalnog nasilja“ koja je postala prihvatljiva i osoblju i korisnicama.¹⁰²

PITANJA:

- Da li država Srbija omogućava i uzima u razmatranje nezavisni nadzor nad institucijama i zaštitu prava žena u rezidencijalnim institucijama? Koliko često i kada je bio poslednji takav nadzor?
- Kojim merama država Srbija nastoji da unapredi prava žena u rezidencijalnim ustanovama socijalne zaštite?
- Kako država Srbija sprovodi procese deinstitutionalizacije kada su u pitanju žene sa mentalnim teškoćama?

PREPORUKE:

- Potrebno je uvažiti nalaze nezavisnog nadzora nad radom rezidencijalnih ustanova socijalne zaštite, postupiti po preporukama i izvestiti o sprovedenim aktivnostima u skladu sa preporukama.
- Potrebno je pospešiti procese deinstitutionalizacije, koji bi omogućili da se pruži kvalitetnija i humanija zaštita žena kojima je potrebna neprekidna podrška kroz manje organizacione forme i bolju stručnu podršku.

4.5 Zdravstvena zaštita

Član Konvencije na koji referiše poglavlje	12
Opšte preporuke CEDAW komiteta na koje referiše poglavlje	24
Pitanje sa Liste pitanja za Četvrti periodični izveštaj koju je Komitet uputio Srbiji na koje referiše poglavlje	15, 21

PRIORITETNI PROBLEMI

1. Ženama nisu dovoljno dostupne usluge zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja

101 Satarić, N. i dr. (2013) *Obespravljeni iz neznanja – Izveštaj o monitoring ljudskih prava starijih na rezidencijalnom smeštaju u Srbiji*. Amity – snaga prijateljstva, Beograd.

102 Nadežda Satarić i dr, *Obespravljeni iz neznanja – Izveštaj o monitoringu ljudskih prava starijih na rezidencijalnom smeštaju u Srbiji*, UG „Snaga prijateljstva – Amity“, Beograd, 2013.

- 2. Nadležne službe ne postupaju adekvatno u slučaju maloletničkih trudnoća**
- 3. Romkinjama je ugroženo pravo na zdravstvenu zaštitu čemu dodatno doprinosi nedostatak sistemski regulisane podrške usluge medijatorki**

Prioritet 1: Seksualno i reproduktivno zdravlje žena

Prema istraživanju zdravlja stanovnika Srbije¹⁰³ svog ginekologa ima 60.9% žena starijih od 15 godina. Trećina njih (34,9%) je u godini koja je prethodila istraživanju posetila ginekologa, značajno više u Beogradu, gradskim naseljima, u grupi najobrazovanijih i najbogatijih. Međutim, upotreba kontracepcije je još uvek niska, a broj abortusa visok. Zabrinjavaju podaci o tome da žene u dobi između 18 i 24 godine zaostaju u znanjima o savremenim metodama kontracepcije u odnosu na starije grupe žena, da su rane (maloletničke) trudnoće u velikoj meri zastupljene među Romkinjama, te da je učešće žena u programima pripreme za rađanje nisko, a među Romkinjama marginalno.¹⁰⁴

Iako je došlo do značajnog povećanja učešća žena u organizovanim skriningovima za rano otkrivanje raka dojke i raka grlića materice, najčešćih malignih tumora kod žena u Srbiji i veoma visoke smrtnosti, još smo daleko od preporučenih standarda koji predviđaju obuhvat od najmanje 70% žena ovom preventivnom merom.¹⁰⁵ Organizovani skrining raka dojke sprovodi se od 2012. godine u 35 od 153 domova zdravlja što predstavlja pokrivenost od 25% opština. U 2016. godini pozvano je 41% žena u ciljnoj grupi (50-69 godina), od tog broja se odazvalo 38%, a mamografski pregled je uradilo 16% žena.¹⁰⁶ Organizovani skrining raka grlića materice sprovodi se samo u 17 domova zdravlja, a u 2016. godini se od pozvanih 56% žena iz ciljne grupe (25-64 godina), odazvalo njih 62%, tako da je Papanikolau testom obuhvaćeno 35% žena u ciljnoj grupi.¹⁰⁷ Pristupačnost zdravstvenih ustanova ženama sa invaliditetom ne odgovara potreba, jer nisu sve zdravstvene ustanove na primarnom nivou obezbedile hidraulične ginekološke stolove.¹⁰⁸

Zakon o biomedicinski potpomognutoj oplodnji¹⁰⁹ osim načela medicinske opravdanosti „veštačke/vantelesne oplodnje“ predviđa još nekoliko važnih načela, između ostalog i načelo ravnopravnosti koje se ostvaruje obezbeđivanjem jednakih mogućnosti za ženu i za muškarca u primeni postupaka BMPO. Ovo pravo imaju punoletna i poslovno sposobna žena i muškarac kojima je potrebna pomoć u lečenju neplodnosti -- supružnici, odnosno vanbračni partneri, pod uslovom da su sposobni da vrše roditeljsku dužnost i u takvom su psihosocijalnom stanju da se opravdano može očekivati da će biti sposobni da obavljaju roditeljske dužnosti u interesu deteta. Pod istim uslovima pravo na postupak „veštačke oplodnje“ ima i žena ili muškarac koji su upotrebu svojih reproduktivnih ćelija odložili zbog postojanja mogućnosti smanjenja ili gubitka reproduktivne funkcije, a vode zajednički život.¹¹⁰ Kao i do

103 Istraživanje zdravlja stanovnika Republike Srbije. Beograd, 2014. Ipsos Strategic Marketing, str. 62 <http://www.batut.org.rs/download/publikacije/IstrazivanjeZdravljaStanovnistvaRS2013.pdf>

104 CEDAW background report

105 <http://www.skriningsrbija.rs/srl/statistika/0/131/204/detalji/ukupno-svi/>

106 <http://www.skriningsrbija.rs/srl/statistika/0/133/186/detalji/ukupno-svi/>

107 CEDAW background report

108 Četvrti periodični izveštaj o primeni Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, str. 45, paragraph 178-187

109 „Službeni glasnik RS“ br.40/2017 i 113/2017 – dr. zakon

110 Čl.25 Zakona o biomedicinski potpomognutoj oplodnji.

sada pravo na postupak „veštačke oplodnje“ ima i punoletna i poslovno sposobna žena koja živi sama, ali „izuzetno“.¹¹¹

Ova odredba nije detaljnije obrazložena kao što je to bilo u prethodnom zakonu prema kojem je za ostvarenje ovog prava bila neophodna „sporazumna saglasnost nadležnih ministara, „ako za to postoje naročito opravdani razlozi“.¹¹² Do donošenja propisa za sprovođenje Zakona o BMPO¹¹³ primenjuju se propisi koji su važili do dana donošenja zakona, pa i odredba koja diskriminiše žene koje žive same u ostvarivanju prava na „veštačku oplodnju“.

PITANJA:

- Koje mere država Srbija preduzima na povećanju raspoloživosti i kvaliteta usluga savetovanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, korišćenju kontracepcije?
- Da li je država Srbija ispitala razloge niskog odziva žena i koje mere preduzima kako bi se povećao obuhvat i odziv organizovanim skriningom na rak dojke i rak grlića materice?
- Kojim merama i uz kakve rezultate država Srbija unapređuje pristup uslugama zaštite reproduktivnog zdravlja ženama sa invaliditetom?
- Da li država Srbija može da kaže ko i u kom postupku odlučuje o ispunjenosti uslova za biomedicinski potpomognutu oplodnju žene koje žive same/bez partnera?

PREPORUKE:

- Povećati raspoloživost i kvalitet usluge savetovanja o reproduktivnom zdravlju, korišćenju kontracepcije i učešća u programima pripreme za rađanje.
- Obezbediti dostupnost usluge skrininga i povećati broj domova zdravlja i zdravstvenih radnika koji sprovode preventivne mere za zaštitu reproduktivnog zdravlja žena.
- Izraditi podzakonska akta koja će omogućiti bez diskriminacije i arbitraže svim ženama pravo na vantelesnu oplodnju.

Prioritet 2: Neadekvatno postupanje službi u slučaju maloletničkih trudnoća

---

Poseban problem predstavljaju maloletničke trudnoće prema kojima se ne postupa adekvatno, u skladu sa zakonom. Devojčica (starosti do 18 godina) za koju lekar utvrdi da je trudnoća nastupila pre navršene 14 godine nesporno je žrtva krivičnog dela *Obljuba sa detetom*, a ostale maloletne trudnice mogu biti i najčešće jesu žrtve krivičnog dela *Vanbračna zajednica sa maloletnikom* jer se najčešće radi o zasnivnju vanbračne zajednice sa punoletnim partnerom (svojevoljno ili protiv njene volje). Zdravstveni radnici u značajnom broju ovakve situacije objašnjavaju običajima i tradicijom, prvenstveno zastupljenih u romskim porodicama i ne prijavljuju slučajeve policiji koja jedina po nalogu Tužilaštva ispituje i proverava sumnje na krivično delo.

PITANJA:

---

111 Čl. 25, st.2 Zakona o biomedicinski potpomognutoj oplodnji

112 Čl. 26 st. 3 Zakona o lečenju neplodnosti postupcima biomedicinski potpomognutog oplođenja („Službeni glasnik RS“ br. 72/09)

113 Čl. 69 Zakona o biomedicinski potpomognutoj oplodnji

- Koje mere država Srbija preuzima da zdravstveni radnici prijavljuju maloletničke trudnoće policiji/tužilaštvu?

PREPORUKE:

- Dosledno primenjivati sistem kontrole rada zdravstvenih radnika i poštovanja obaveza prijavljivanja krivičnih dela.

Prioritet 3: Ugroženo pravo Romkinja na zdravstvenu zaštitu slabljenjem mreže medijatorki

Rad zdravstvenih medijatorki značajno je doprineo uključivanju Romkinja i romske dece u sistem zdravstveno osiguranje, ali informacije o reproduktivnom zdravlju nisu im još uvek dovoljno dostupne.¹¹⁴ Aktivnosti u vezi sa prevencijom reproduktivnog zdravlja i obrazovanja romskih žena se ne sprovode sistematski, uglavnom ih sprovode organizacije civilnog društva, a Ministarstvo zdravlja nije regulisalo status zdravstvenih medijatorki na održiv i trajan način.¹¹⁵

PITANJA:

- Koje mere država Srbija preuzima radi prevencije reproduktivnog zdravlja Romkinja?
- Zašto država Srbija nije uvela zdravstvene medijatorki u zdravstveni sistem i obezbedila sredstva za finansiranje njihovog rada?

PREPORUKE:

- Država treba da obezbedi dostupnost i održivost usluge zdravstvenih medijatorki i omogući zapošljavanje dovoljnog broja zdravstvenih medijatorki.

4.6 Druga jednaka prava

Član Konvencije na koji referiše poglavlje	13
--	----

PRIORITETNI PROBLEMI

1. **Diskriminacija žena u ostvarivanju prava na imovinu**
2. **Odsustvo informacija o pristupu žena finansijskim tržištima**
3. **Digitalni rodni jaz**

Prioritet 1: Diskriminacija žena u ostvarivanju prava na imovinu

¹¹⁴ Poseban izveštaj Zaštitnika građana o reproduktivnom zdravlju Romkinja sa preporukama, 2017, str. 3,

¹¹⁵ CEDAW background report

Podatke o imovinskim aspektim rodni odnosa je veoma teško pribaviti. Neki najosnovniji podaci dobijeni su od Republičkog geodetskog zavoda na upit za 2017. godinu. Prema ovim podacima, žene su vlasnice 23.42% svih parcela, 24.70% objekata, a u 42.5% slučajeva su vlasnice na posebnim delovima objekata. Ovde se radi o isključivom vlasništvu žena (pravu svojine), dok postoji i procenat nepokretnosti koji je upisan kao zajednička svojina/susvojina žena i muškaraca na sva tri tipa nepokretnost (parcele, objekti i posebni delovi objekata) i iznosi 9.49%. Ovi podaci ukazuju na veoma slab pristup žena imovini. Ranija istraživanja o ženama u ruralnim područjima pokazala su da veliki razlog za to što žene nisu (su)vlasnice imovine predstavljaju još uvek jake običajne prakse nasleđivanja imovine.

Žene se često odriču imovine u korist muških naslednika. Istraživanje o seoskim ženama u statusu pomažućih članova domaćinstva¹¹⁶ pokazalo je da je među slučajevima nasleđivanja u kojima je sva imovina ostavljena muškim potomcima a ništa od imovine nije ostavljeno u nasledstvo ženskim potomcima, prevladao obrazac dogovora o podeli imovine po kome su se žene svojevolejno odrekle imovine u korist braće i drugih muških naslednika (u 3/4 slučajeva). Ovo registrovano samoodricanje se pokazalo kao duboko ukorenjeno u patrijarhalne porodično obrasce koje velikim delom reprodukuju i same žene pod snažnim pritiskom normi i očekivanja zajednice. Pored toga, posebno u ruralnim područjima, rasprostranjena je i praksa patrilokalnog formiranja domaćinstva, pri čemu žena kada stupi u brak dolazi u domaćinstvo supruga u kome se imovina vodi često na suprugovog oca ili je prenet na supruga ili drugog muškog srodnika. U takvom kontekstu teško je očekivati da će nove mere definisane zakonom dovesti do značajnijih promena. Veći pomaci se mogu očekivati u gradskim sredinama, tamo gde supružnici kupuju nekretninu, gde onda Zakon predviđa da se ona automatski upiše kao zajednička imovina.

PITANJA:

- Koje mere preduzima država Srbija kako bi se smanjio rodni imovinski jaz u zemljištu, stambenim jedinicama i poslovnom prostoru?
- Da li je država Srbija sprovela ocenu efektivnosti ovih mera?

PREPORUKE:

- Potrebno je učiniti javno dostupnim podatke (otvoreni podaci) o vlasništvu nad zemljištem, stambenim jedinicama i poslovnim prostorom.
- Potrebno je sprovesti procenu mera kojima se nastoji smanjiti rodni imovinski jaz i javno ih publikovati.

Prioritet 2: Odsustvo informacija o pristupu žena finansijskim tržištima

---

Pristup finansijskim tržištima i uslugama obuhvata posedovanje bankovnih računa, štednje, osiguranja, doznake iz inostranstva i pristup različitim pozajmicama i kreditima. Ovaj aspekt pristupa resursima danas je gotovo u potpunosti nepoznat u Srbiji. Istraživanje o socijalnoj uključenosti koje je sprovedeno 2009.

116 Babović, M, Vuković, O. (2008) *Seoske žene u statusu pomažućih članova domaćinstva: položaj uloge i socijalna prava*, UNDP, Beograd. <https://www.secons.net/files/publications/94-publication.pdf>

godine¹¹⁷ za izradu Izveštaja UN o humanom razvoju ukazalo je na veći udeo osoba bez bankovnog računa među ženama nego među muškarcima. Potrebno je imati na umu, da je ovo veoma dinamična oblast promena, pa da se ovi nalazi ne mogu danas uzeti kao pokazatelj stanja, ali imajući u vidu slabije raspolaganje imovinom, nižu zaposlenost žena, može se očekivati da izvesna diskriminacija postoji u pristupu finansijskim tržištima i uslugama. Zabrinjavajuće je odsustvo praćenja ovog aspekta rodni odnosa i ekonomskog položaja žena, koji je neophodan da bi se druge mere ekonomskog osnaživanja adekvatnije formulisale i efektivnije sprovodile.

PITANJA:

- Da li država Srbija ima precizne podatke o tome koliki je udeo žena i muškaraca bez bankovnog računa?
- Da li je država Srbija sprovela procenu dostupnosti finansijskih kredita za žensko preduzetništvo i poljoprivrednu proizvodnju?
- Da li je država Srbija sprovela procenu dostupnosti potrošačkih kredita za žene i muškarce i razloge za eventualni rodni jaz?

PREPORUKE:

- Potrebno je provesti temeljnu analizu pristupa žena finansijskim tržištima i efektima tog pristupa po ekonomsku aktivnost žena i životni standard.

Prioritet 3: Digitalni rodni jaz

Podaci iz istraživanja o korišćenju informaciono komunikacionih tehnologija (IKT) koje redovno sprovodi Republički zavod za statistiku, ukazuje na to da je rodni jaz u ovoj oblasti prisutan. Tokom tri meseca koja su prethodila istraživanju 2017. godine računar je koristilo 72,2% muškaraca i 63,4% žena. Žene nešto ređe koriste i internet, posebno među starijim stanovništvom, dok razlike nisu izražene u korišćenju mobilnih telefona.

Imajući u vidu slabije korišćenje računara i interneta među starijim stanovništvom, a posebno starijim ženama, u procesu digitalizacije javnih usluga postoje veliki rizici od diskriminacije ovih žena u pristupu javnim uslugama, pogotovo uslugama e-uprave. Tokom 12 meseci koji su prethodili istraživanju o upotrebi IKT, samo je 17% stanovništva starog 65 i više godina koristilo kompjuter, što je znatno niže nego za istu populaciju u EU 28 (52%). Imajući u vidu ovo nisko korišćenje informatičkih tehnologija i pristup internetu kod starijih osoba u Srbiji, ne iznenađuje i da je korišćenje usluga e-uprave preko interneta izuzetno nisko. Ono je inače nisko za ukupnu populaciju, značajno niže nego u EU, a posebno nisko među starijim stanovništvom. Podaci po polu za ovaj aspekta upotrebe IKT nisu dostupni u izveštajima iz istraživanja.

PITANJA:

---

117 Cvejić, S, Babović, M, Pudar, G. (2010) *Studija o humanom razvoju – Srbija 2010. Izvori i ishodi socijalnog isključivanja*. UNDP, Beograd. <http://www.secons.net/publications.php?p=88>

- Da li je država Srbija sprovela procenu kako se digitalizacija javnih usluga odražava na pristup ovim uslugama starijih i žena koje nisu digitalno pismene?
- Koje mere država Srbija preduzima da poveća digitalnu pismenost i upotrebu informatičkih tehnologija onih kategorija žena koje nemaju zadovoljavajuću digitalnu pismenost i/ili pristup ovim tehnologijama?

PREPORUKE:

- Potrebno je obezbediti podršku za starije žene koje ne koriste digitalne tehnologije u elektronskom pristupu javnim uslugama, poput e-uprave i sl.
- Potrebno je obezbediti specijalne mere podrške za žene iz ranjivih grupa kako bi se povećala njihova digitalna pismenost i učinila dostupnija informatička tehnologija, pristup informacijama i elektronskim uslugama.

5. BRAK I PORODICA

Član Konvencije na koji referiše poglavlje	16
Opšte preporuke CEDAW komiteta na koje referiše poglavlje	21
Pitanje sa Liste pitanja za Četvrti periodični izveštaj koju je Komitet uputio Srbiji na koje referiše poglavlje	21

PRIORITETNI PROBLEMI

- 1. Bračna i vanbračna zajednica nisu izjednačene u zakonima bez obzira na to što su izjednačene Ustavom**
- 2. Neredovno davanje izdržavanja od strane jednog roditelja dodatno otežava položaj samohranih majki**
- 3. Majke su materijalno ugrožene uslovima propisanim Zakonom o finansijskoj podršci porodici sa decom**
- 4. Prava devojčica su ugrožena maloletničkim i prisilnim brakovima**

Prioritet 1: Bračna i vanbračna zajednica nisu izjednačene u zakonima iako jesu u Ustavu

Ustav Republike Srbije¹¹⁸ uređuje pravo na zaključenje braka i navodi da svako ima pravo da slobodno odluči o zaključenju i raskidanju braka. Brak se zaključuje na osnovu slobodno datog pristanka muškarca i žene pred državnim organom. Zaključenje, trajanje i raskid braka počivaju na ravnopravnosti muškarca i žene. Vanbračna zajednica se izjednačava sa brakom, u skladu sa zakonom¹¹⁹. Ovaj član može da izazove nedoumice i probleme iz razloga što navodi da svako ima pravo da slobodno odluči o zaključenju braka,

¹¹⁸Ustav Republike Srbije, «Službeni glasnik RS» br. 98/2006

¹¹⁹ Član 62

što bi moglo da se odnosi i na partnere u istopolnoj zajednici, dok drugi stav uvodi muškarca i ženu kao nosioce prava. Takođe, ustavna garancija izjednačavanja bračne i vanbračne zajednice uvodi zakonsko uređenje, pa nije jasno koji je obim i sadržina ove garancije. Tumačenje bi trebalo da ide u pravcu priznavanja garantovanog ili većeg obima ljudskih prava. Vanbračna zajednica u pojedinim segmentima (koji su zakonski uređeni) ne proizvodi isto dejstvo kao brak. Tako na primer vanbračni partner nije zakonski naslednik imovine niti može naslediti porodičnu penziju. Ova neusaglašenost propisa o nasleđivanju imovine i o penzijskom i invalidskom osiguranju sa Porodičnim zakonom, ali i sa Ustavom, u velikoj meri pogađa žene pošto žive duže i ređe se odlučuju da odnose urede za života, te im nakon smrti vanbračnog partnera egzistencija bude ugrožena.

PITANJA:

- Šta država Srbija preduzima kako se prava žena u okviru bračne i vanbračne zajednice izjednačila?

PREPORUKE:

- Neophodno je izmeniti zakonodavni okvir u smislu da vanbračna zajednica proizvodi isto pravno dejstvo kao i brak u cilju garantovanja punog obima ljudskih prava žena

Prioritet 2: Neredovno davanje izdržavanja ugrožava položaj samohranih majki

---

Iako roditelji imaju zakonsku obavezu da izdržavaju svoju decu, česti su slučajevi neizvršavanja ove obaveze, o čemu svedoči broj sudskih postupaka za ostvarivanje prava deteta na izdržavanje nakon razvoda/prestanka vanbračne zajednice roditelja. Ovaj postupak je neefikasan, uprkos proklamovanom načelu hitnosti, a retka je primena privremenih mera kojima se može pružiti privremena zaštita i obezbediti zadovoljenje životnih potreba deteta u toku trajanja sudskog postupka. Sudske presude (u 2017. bilo je 1559 osuđenih osoba zbog nedavanja izdržavanja, među kojima je samo 178 žena)¹²⁰ kojima su određene alimentacije/izdržavanja dece ne garantuju izvršavanje jer roditelji koji su u obavezi (najčešće očevi) tu obavezu ne izvršavaju (od 1553, njih 1236 bilo je uslovno osuđeno, ali nije dostupan podatak o tome da li su sudovi odredili obavezu učinocu da izmiri dospelu obavezu i da uredno daje izdržavanje, član 195, stav 4)¹²¹. Ukoliko je u porodici bilo nasilja, na ovaj način, uz pomoć institucija počinitelj nastavlja da vrši nasilje nad svojom porodicom.¹²² Ni Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom koji se primenjuje od 1. jula 2018. godine neće otkloniti sve teškoće, jer će se porodica kvalifikovati kao jednoroditeljska samo ukoliko „drugi roditelj ne doprinosi izdržavanju deteta, a izvršenje obaveze izdržavanja nije bilo moguće obezbediti postojećim i dostupnim pravnim sredstvima i postupcima.

Podaci iz istraživanja o prihodima i uslovima života pokazuju da je ekonomski položaj samohranih roditelja znatno nepovoljniji nego što je to prosek za Srbiju. Dok je stopa rizika od finansijskog siromaštva za Srbiju iznosila 25,5% u 2016. godini, za porodice samohranih roditelja sa izdržavanom decom (koje su uglavnom

---

120 Republički zavod za statistiku, Evidencija „Osuđena punoletna lica, prema krivičnom delu, polu i izrečenim krivičnim sankcijama, Republika Srbija, 2011-2017

121 Ibid

122 CEDAW background report

porodice samohranih majki) ova stopa iznosila je čak 40%.¹²³ Ovi podaci ukazuju na veliki značaj efektivnog regulisanja izdržavanja nakon razvoda braka, koji je najčešći razlog za formiranje samohranih porodica sa izdržavanom decom u Srbiji.

PITANJA:

- Koje mere država Srbija preduzima kako bi regulisala pitanje neredovnog davanja izdržavanja od strane jednog roditelja?
- Da li je država Srbija ispitala mogućnosti uvođenja alimentacionog fonda i šta su zaključci u vezi sa tim pitanjem?

PREPORUKE:

- Ustanoviti Alimentacioni fond i pravo deteta na isplatu izdržavanja iz tog fonda ako roditelj dužnik ne ispunjava svoju obavezu izdržavanja.
- Ustanoviti obavezu suda da odmah po podnošenju tužbe za razvod braka donese privremenu meru kojom će urediti vršenje roditeljskog prava, obavezu izdržavanja dece i ostvarivanja kontakta deteta sa roditeljem sa kojim ne živi.

Prioritet 3: Prava majki ugrožena novim Zakonom o finansijskoj podršci porodici sa decom

Zakon¹²⁴ koji se primenjuje od juna 2018. godine ima više nepravičnih i diskriminatorских odredbi. Osim naknade zarade ženama za vreme porodijskog odsustva/odsustva radi nege deteta i posebne nege deteta, sada naknadu po osnovu rođenja i nege deteta/posebne nege deteta mogu dobiti i žene koje su angažovane van radnog odnosa, odnosno koje su ostvarivale prihode.¹²⁵ Ove naknade su obesmišljene jer uslovi koje je potrebno ispuniti dovode do toga da su naknade veoma niske pošto velik broj žena ne radi u kontinuitetu 18 meseci, a osnovica naknade utvrđuje se na osnovu zbira mesečnih osnovica na koje su plaćeni doprinosi na primanja koja imaju karakter zarade.¹²⁶ Nepravičan je i diskriminatoran uslov od 24 meseca neprekidnog angažovanja za žene angažovane u poljoprivredi kako bi ostvarile pravo na naknadu po osnovu rođenja i nege deteta¹²⁷, kao i odredba kojom mesečna osnovica za ostale naknade po osnovu rođenja i nege deteta i posebne nege deteta ne može biti veća od tri prosečne mesečne zarade.¹²⁸ Uvedeno je pravilo prema kojem se pravo na naknadu zarade, odnosno naknadu plate za vreme odsustva sa rada radi posebne nege deteta ne može ostvariti za dete za koje je ostvareno pravo na dodatak za pomoć i negu drugog lica,¹²⁹ čime se roditelji sprečavaju da budu uz dete dok je bolesno. Zakon

123 Eurostat, Statistika o prihodima i uslovima života <https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/database>

124 Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom („Službeni glasnik RS“ br.113/2017 i 50/2018

125 Član 17

126 Član 13

127 Član 17, st. 2

128 Član 13, st. 4 i član 18, st. 7

129 Član 12, st. 7

takođe predviđa obustavu isplate roditeljskog dodatka u slučaju razvoda braka ili prekida vanbračne zajednice, do odluke ministarstva¹³⁰ čime se ugrožava materijalna sigurnost dece.

PITANJA:

- Šta država Srbija preuzima da ukloni diskriminatorne odredbe u Zakonu o finansijskoj podršci porodici sa decom prema ženama u pogledu njihovog ekonomskog statusa, odnosno zaposlenja?

PREPORUKE:

- Izmeniti zakonska rešenja kako bi se obezbedila finansijska sigurnost i stabilnost porodicama sa decom i otklonila diskriminacija žena koje rade van radnog odnosa.

Prioritet 3: Prava devojčica ugrožena maloletničkim i prisilnim brakovima

---

Prema podacima MICS istraživanja, u 2014. godini u opštoj populaciji devojaka starih 15-19 godina u braku je bilo 0,8% a u populaciji istog uzrasta koja živi u romskim naseljima u braku je bilo 16,9% devojaka. U opštoj populaciji žena starih 20-49 godina, u brak je pre navršenih 18 godina stupilo 6,8% a u populaciji iste starosti u romskim naseljima u brak je pre punoletstva stupilo 57% žena.¹³¹ Faktori koji su identifikovani kao najvažniji za rasprostranjenost prakse ranog braka u romskim zajednicama obuhvataju patrijarhalni model funkcionisanja zajednice u kome je položaj žena podređen, a njihove rodne uloge podrazumevaju pre svega ulogu supruge, majke i domaćice, snažan uticaj socijalnih i kulturnih normi u okviru kojih kult nevinosti određuje percepciju braka. Stupanje u bračnu zajednicu predstavlja u velikoj meri posledicu prvog seksualnog odnosa, bez znanja o tome šta ona podrazumeva, posebno u odnosu na odsustvo predstave o seksualnom životu. Istraživanjem je identifikovano i odsustvo intergeneracijskog dijaloga o braku i seksualnom životu, naročito između majki i ćerki. Seksualnost je tabu, što značajno ugrožava seksualno i reproduktivno zdravlje mladih devojaka, naročito u slučajevima ranog rođenja dece. Primetan je i pritisak zajednice u pogledu nepovratnosti čina stupanja u brak jer se razvod u velikoj meri vidi kao povreda ugleda i časti porodice. Važan faktor ali i posledicu ranog braka predstavlja siromaštvo i socijalna isključenost koja ide zajedno sa njim.¹³²

PITANJA:

- Šta država Srbija preuzima na usvajanju i sprovođenju delotvorne prakse za borbu protiv maloletničkih i prisilnih brakova, naročito među romskim stanovništvom?

PREPORUKE:

---

130 Član 24, st. 5

131 UNICEF, MICS 2014: 2015, 2018. http://www.stat.gov.rs/media/3527/mics5_izvestaj_srbija.pdf

132 UNICEF (2017) *Dečji brakovi u romskoj populaciji u Srbiji. Etnografsko istraživanje.*
<https://www.unicef.org/serbia/publikacije/de%C4%8Diji-brakovi-u-romskoj-populaciji-u-srbiji>

- Objediniti zakonske mere za suzbijanje dečijih brakova sa naglaskom na jasnoj vezi između dečijeg/prisilnog braka i ropstva, i s tim u vezi odrediti jasnu nadležnost institucija.

6. RODNO ZASNOVANO NASILJE NAD ŽENAMA

Član Konvencije na koji referiše poglavlje	1-3
Opšte preporuke CEDAW komiteta na koje referiše poglavlje	12, 19, 35
Pitanje sa Liste pitanja za Četvrti periodični izveštaj koju je Komitet uputio Srbiji na koje referiše poglavlje	8, 9

PRIORITETNI PROBLEMI

1. **Rasprostranjena je kultura nasilja i njegova tolerancija, a manifestacije nasilja nad ženama su prisutne u svim oblastima i oblicima.**
2. **Zaštita žena žrtava nasilja¹³³ i postupanje službi nisu adekvatni, žrtve nisu u dovoljnoj meri uključene u planiranje individualnih mera zaštite i podrške, usluge podrške nisu dostupne svim ženama, a resursi koje država izdvaja za borbu protiv nasilja u porodici nisu dovoljni.**
3. **Nije uspostavljen efikasan mehanizam praćenja pojave nasilja u porodici, prevalence nasilja, najugroženijih grupa, efikasnosti procesuiranja i funkcionisanja sistema zaštite i podrške žrtvama.**
4. **Usluge podrške ženama žrtvama nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja nisu dostupne lako i bez diskriminacije svim ženama.**

Prioritet 1: Rasprostranjenost kulture nasilja i visoka tolerancija nasilja nad ženama u svim oblastima i oblicima

Nasilje prožima sve oblasti i sve nivoe javnog i privatnog života. Nasilje je vidljivo u diskursima i nastupima političara pa i pojedinih političarki koje iako su dostigle najviše položaje u vlasti ne menjaju obrasce vladanja, već naprotiv, prihvataju i reprodukuju oblik vladanja koji je svojstven hegemonom maskulinom modelu političke vlasti koji podstiče kompetitivnost, netransparentnost, koji se zasniva na stalnoj potrebi da se imenuju „neprijatelji“, da se sopstvena legitimnost utemelji na slabosti protivnika. Nasilje uopšte a posebno prema ženama je prisutno u nacionalnom parlamentu, u medijima koji šire mizogine, seksističke poruke, prisutno je kao strukturno nasilje prema ženama koje ih isključuje iz odlučivanja, sa tržišta rada, iz imovine, novih tehnologija, prisutno je kao nasilje prema ženama na radnom mestu, u institucijama gde bi trebalo da žene ostvare socijalnu ili zdravstvenu zaštitu, prisutno je u porodici, u partnerskim odnosima, tamo gde bi žene trebalo da se osećaju bezbedno i gde treba da dobiju najveću podršku za ostvarivanje svojih potencijala i blagostanja. Paradoksalna je situacija da se nikada nije više činilo na sprečavanju i

133 U ovom izveštaju će biti korišćen termin žrtve nasilja pri čemu se misli na žene koje su preživele situaciju porodičnog i partnerskog nasilja. U korišćenju terminologije oslanjamo se na Opštu preporuku 35 CEDAW Komiteta u kojoj se koristi termin victim/survivor. Izveštaj se neće baviti terminologijom, ali ne zanemaruje mišljenje ženskih nevladinih organizacija o upotrebi termina koji treba da osnaži ženu.

suzbijanju nasilja, te da su to upravo oblasti u kojima su učinjeni značajni pomaci tokom poslednje decenije, a da nikad nije bilo prisutnije nasilje u brojnim oblastima društvenog života i na svim nivoima.

PITANJA:

- Šta država Srbija preduzima na uspostavljanju proklamovane nulte tolerancije na nasilje nad ženama u svim oblastima i delovima javnog i privatnog života?

PREPORUKE:

- Neohodno je da država stvori efikasne mehanizme prevencije i suzbijanja svih oblika nasilja prema ženama u javnom i privatnom životu

Prioritet 2: Zaštita žena žrtava nasilja i postupanje službi nisu adekvatni

---

Jednogodišnja primena Zakona o sprečavanju nasilja u porodici¹³⁴ pokazuje da celovita zaštita žrtava nasilja u porodici, pre svega žena i dece koji su najčešće izloženi porodičnom nasilju još nije potpuna, efikasna i svrsishodna. U šestom nezavisnom izveštaju o primeni Zakona¹³⁵ ukazuje se na to da je neophodno unaprediti razumevanje prava i potreba žrtava nasilja u porodici i drugih krivičnih dela koja su obuhvaćena odredbama Zakona. Prva pretpostavka za to je da žrtva bude uključena u planiranje mera zaštite i podrške, a njena bezbednost, prava i potrebe budu s dužnom pažnjom razmotrene. Broj izrađenih individualnih planova manji je od zakonske norme¹³⁶, a na sastancima grupe za koordinaciju i saradnju učestvovalo je manje od 20 žrtava porodičnog nasilja (u martu 2018. tek pet, a u maju 2018. samo osam), ili samo 1-1,5 odsto od ukupnog broja razmatranih slučajeva.

Od usvajanja do početka primene Zakona organizovane su obavezne licencirane obuke za policijske službenike¹³⁷ i za predstavnike tužilaštva, sudova i prekršajnih sudova¹³⁸, ali ne i za službenike u centrima za socijalni rad koja Zakonom nije ni predviđena, kao ni kontinuirana obuka za predstavnike institucija. Zakonom nije predviđena ni stručna podrška nosiocima zaštite i podrške radi boljeg razumevanja i efikasne primene njihovih ovlašćenja i obaveza, kao i zbog uspostavljanja jedinstvenog postupanja u slučajevima nasilja u porodici. Nije poznato da li će ova obaveza biti predviđena podzakonskim aktima koja nisu doneta iako su predviđeni rokovi istekli. Izdvajanja za ove namene nisu transparentno prikazana, a na osnovu raspoloživih podataka uočava se da nisu dovoljna. Na taj način krši se član 15 Istanbulske konvencije, koji državu obavezuje da obezbedi adekvatno i kontinuirano finansiranje zakonskih mera, kao i održiv i stabilan razvoj službi i sistema podrške. U prvoj godini primene Zakona zabeležen je veliki broj novoprijavljenih slučajeva nasilja u porodici, a imajući u vidu hitnost postupka uočen je nedovoljan broj nadležnih policijskih službenika koji često obavljaju i druge poslove što utiče na kvalitetno i efikasno

¹³⁴ „Službeni glasnik RS“, br. 94/2016

¹³⁵ Šesti nezavisni izveštaj o primeni Zakona o sprečavanju nasilja u porodici iza period april-jun 2018. godine i pregled glavnih godišnjih nalaza i zaključaka, Autonomni ženski centar, <https://www.womenngo.org.rs/>

¹³⁶ U članu 25, st. 2 Zakona o sprečavanju nasilja u porodici predviđeno je da grupa za koordinaciju i saradnju razmatra svaki slučaj nasilja u porodici koji nije okončan pravosnažnom sudskom odlukom u građanskom ili krivičnom postupku, slučajeve kada treba da se pruži zaštita i podrška žrtvama nasilja u porodici i žrtvama krivičnih dela iz ovog zakona, izrađuje individualni plan zaštite i podrške žrtvi i predlaže nadležnom javnom tužilaštvu mere za okončanje sudskih postupaka.

¹³⁷ Obuku su sprovele Kriminalistička akademija u saradnji sa Pravosudnom akademijom

¹³⁸ Obuku je sprovela Pravosudna akademija.

obavljanje njihovih zadataka, sa dužnom pažnjom. Nedovoljan broj obučених službenika je i u osnovnim javnim tužilaštvima i centrima za socijalni rad. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku¹³⁹, u centrima za socijalni rad je zaposleno 1.723 stručna radnika, dok je u 2017. godini ukupan broj prijava nasilja u odnosu na koje je sprovedena stručna procedura u centrima iznosio je 31.138. Ovome treba dodati podatak da je to za 25% više nego 2016. godine, dok je broj zaposlenih manji za 16.4% u odnosu na 2013. godinu.

Ljudski i finansijski resursi jesu preduslov efikasnog postupanja, ali njihov nedostatak ne može biti argument za nepostupanje ili neefikasnu zaštitu žrtava nasilja u porodici. Evropski sud za ljudska prava je svojim presudama potvrdio da je nasilje u porodici kršenje ljudskih prava te da neadekvatnim postupanjem i zaštitom država krši obaveze iz Evropske konvencije o ljudskim pravima, najčešće članove 2, 3 i 14¹⁴⁰. Svaki sistem treba da proceni koji je dovoljan broj službenika koji treba da postupaju u slučajevima nasilja u porodici, te da im se pruži stručna i profesionalna podrška i da se oslobode ostalih zaduženja i nadležnosti.

Nepostupanje po prijavama za porodično nasilje dovodi do fatalnih posledica¹⁴¹ i proizvodi štetu žrtvama. Unutar svakog sistema postoji mehanizam unutrašnje kontrole koji, pored opšte mogućnosti disciplinskog gonjenja u radnopravnom smislu, treba da obezbedi kontrolu rada i postupanja. Međutim, mehanizam kontrole pokreće se tek kada nepostupanje ima fatalne posledice i to uglavnom ukoliko takav slučaj dobije medijsku pažnju. Nestručan rad i postupanje protivno pravilima međunarodnog i domaćeg prava zanemaruje ljudska prava žrtava i obavezu postupanja bez diskriminacije. Uspostavljanje jedinstvene evidencije u skladu sa Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici omogućilo bi praćenje slučaja, uvid u rad svih službi, postupajućih službenika, pa time i procene njihove odgovornosti. Na taj način bi se rad, postupanje i razumevanje institucija unapredilo, a deklarativna borba protiv nasilja u porodici i prema ženama počela i menjanjem samih institucija koje su dužne da postupaju uvek i bez diskriminacije.

U slučajevima razvoda braka ili prekida vanbračne zajednice u kojoj je zabeleženo nasilje organ starateljstva neretko prilikom davanja nalaza i mišljenja o roditeljskim kompetencijama, vršenju roditeljskog prava i modelu viđanja dece sa roditeljem sa kojim ne žive, zanemaruju situaciju nasilja u porodici i pravu roditelja koji je izvršio nasilje, najčešće ocu, na održavanje kontakata sa decom daju prvenstvo nad pravom deteta na miran život bez nasilja. U njihovom radu je uočljiv patrijarhalni model u kome je otac 'glava kuće' i članovi porodice su dužni da ga slušaju, što se prepoznaje i u postupanja u slučajevima nasilja u porodici i određivanja ko su žrtve. Centri za socijalni rad ne prepoznaju decu kao žrtve porodičnog nasilja, ukoliko se ne radi o direktnom nasilju, niti da prava nasilnog roditelja proizilaze iz prava deteta da održava kontakte sa oba roditelja. Stereotipni stavovi profesionalaca oblikuju nalaze koje dostavljaju sudu i utiču na presude kojima se u punoj meri poštuju prava roditelja koji je izvršio nasilje zanemarujući njihove roditeljske obaveze, a pre svega princip najboljeg interesa deteta koji treba da podrazumeva i bezbednost i život bez nasilja.¹⁴²

¹³⁹ Podaci dobijeni u postupku izrade ovog izveštaja

¹⁴⁰ Talpis v. Italy

¹⁴¹ <https://www.blic.rs/vesti/hronika/ubistvo-na-novom-beogradu-izvestaj-otkrio-sve-propuste-centra-za-socijalni-rad/qv8lgqc>

¹⁴² CEDAW background report

PITANJA:

- Koje korake i mere država Srbija preduzima za unapređenje rada GKS kojima bi se poboljšao položaj žrtve u postupku u okviru rada GKS?
- Koje korake i mere država Srbija preduzima da osigura žrtvama nasilja u porodici učešće u planiranju mera zaštite i podrške u okviru GKS?
- Na koji način država Srbija obezbeđuje podršku žrtvama tokom trajanja sudskih postupaka?
- Šta država Srbija preduzima da se obezbedi dovoljan broj obučanih službenika i sistemska stručna podrška u radu na slučajevima nasilja, posebno nasilja prema posebno ugroženim/marginalizovanim grupama žena?
- Kako država Srbija prati i vrednuje rad nadležnih institucija i utvrđuje odgovornost za postupanje/ne postupanje u slučajevima nasilja prema ženama?
- Šta država Srbija preduzima kako bi prava deteta na život bez nasilja bila ispred prava roditelja koji je počinilac nasilja na ostvarivanje starateljstva?

PREPORUKE:

- Potrebno je da država usvoji podzakonska akta sa uputstvima svim nadležnim institucijama o učešću žrtava u postupcima planiranja mera zaštite i podrške.
- Obezbediti dovoljan broj službenika, ustanoviti operativno praćenje postupanja nadležnih institucija i mehanizme stručne podrške i stalne obuke službenika.
- Obezbediti stalna budžetska sredstva za sprečavanje nasilja u porodici.
- Koristiti resurse ženskih nevladinih organizacija za psiho-socijalnu podršku i psihoterapiju za žrtve nasilja u porodici, uz finansiranje njihovih usluga.
- Uspostaviti/unapediti postojeće telo za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i procenu politika i mera, u skladu sa članom 10 Istanbulske konvencije.
- Ustanoviti obavezu za institucije da decu svedoke porodičnog nasilja tretiraju kao žrtve i pruže im efikasnu zaštitu i podršku.
- Unaprediti znanje i senzibilitet profesionalaca i profesionalki o položaju žena u društvu, sa ciljem eliminacije stereotipa o ulozi majke i oca u životu deteta.

Prioritet 3: Nije uspostavljen efikasan mehanizam praćenja pojave nasilja

Jedinstvena evidencija uspostavljena je u Republičkom javnom tužilaštvu, ali ne u elektronskom obliku kako je predviđeno ZSNP, što otežava brzo i efikasno prikupljanje i pristup tačnim i pouzdanim podacima iz organizacionih jedinica ali i neposredan rad nadležnih organa, jer se podaci iz evidencije ne ažuriraju na dnevnom, nego na mesečnom nivou. Sistemi koji su dužni da postupaju ne poseduju ni odgovarajuće baze što onemogućava kreiranje tačne jedinstvene evidencije. Republički zavod za socijalnu zaštitu ne poseduju informacioni sistem, nego podatke prikuplja na osnovu izveštaja o radu centara za socijalni rad. U šestom nezavisnom izveštaju¹⁴³ je navedeno da je Ministarstvo za unutrašnje poslove uspostavilo elektronsku evidenciju što će olakšati praćenje i analizu podataka u okviru tog sistema, ali i konkretno postupanje operativaca. Zbog nepoklapanja sedišta i područja na kojima vrše nadležnost osnovna javna tužilaštva i sedišta i područja nadležnosti policijskih uprava onemogućeno je neposredno poređenje i komentarisanje

¹⁴³ Autonomni ženski centar, <https://www.womenngo.org.rs/>

podataka ovih organa, odnosno međusobno su poređani i komentarisani samo zbirni podaci za teritoriju cele države, ili podaci u okviru jednog sistema. Kad je reč o femicidu (rodno zasnovanom ubistvu) nije razvijena metodologija prikupljanja i nema zvaničnih podataka, nego ih prikuplja i objavljuje, mreža "Žene protiv nasilja" brojanjem slučajeva koji se pojavljuju u medijima.¹⁴⁴ Ovakav način rada, uz nedostatak jedinstvene metodologije za prikupljanje podataka dovodi do toga da ne postoji jedinstvena evidencija na nacionalnom nivou koja će dati jasne i uporedive podatke pojave i načina rada institucija.

PITANJA:

- Kada će država Srbija izraditi i staviti u funkciju jedinstvenu elektronsku evidenciju podataka o svim slučajevima nasilja u porodici, i rodno zasnovanom nasilju nad ženama?
- Šta država Srbija preduzima na uspostavljanju efikasnog sistema za prevenciju i praćenje slučajeva femicida?

PREPORUKE:

- Uspostaviti jedinstvenu metodologiju za prikupljanje podataka i jedinstvenu elektronsku bazu podataka o slučajevima nasilja u porodici i rodno zasnovanom nasilju nad ženama.
- Imenovati posebno telo koje bi bilo zaduženo za prikupljanje i izveštavanje o slučajevima nasilja u porodici i rodno zasnovanom nasilju nad ženama
-

Prioritet 3: Usluge podrške ženama žrtvama nasilja nisu dostupne lako i bez diskriminacije

Ratifikacijom Konvencije SE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici¹⁴⁵ država je preuzela obavezu preduzimanja neophodnih zakonodavnih ili drugih mera za uspostavljanje non-stop (24 sata dnevno, sedam dana u nedelji) besplatne SOS telefonske linije, koja pokriva celu zemlju, radi davanja saveta u poverljivoj formi ili čuvajući anonimnost onih koji pozivaju u vezi sa svim vidovima nasilja (čl. 24). Takođe, država se obavezala da preduzme zakonodavne ili druge mere i omogući otvaranje odgovarajućih, lako dostupnih, kriznih centara za slučajeve silovanja, odnosno centre za žrtve seksualnog nasilja koji, u dovoljno velikom broju, žrtvama obezbeđuju usluge lekarskog i laboratorijskog pregleda, podršku u slučaju traume i savetovanje (čl. 25) Međutim, ni pet godina posle ratifikacije Konvencije ove usluge zaštite i podrške nisu uspostavljene. Kada je reč o uspostavljanju kriznih centara za slučajeve silovanja/seksualnog nasilja nema naznaka o tome, osim što je u Nacrtu Zakona o rodnoj ravnopravnosti¹⁴⁶ jedno poglavlje posvećeno sprečavanju i suzbijanju rodno zasnovanog nasilja i nasilja prema ženama, posebno u pogledu obezbeđivanja podrške žrtvama i učiniocima nasilja. S obzirom na složenost ove usluge i potrebe da se u njeno pružanje uključe zdravstveni, socijalni, pravni i psihološki aspekti, nije jasno kako

144 https://www.zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID_Saopstenje_01.januar-30.jun_2018.pdf

145 Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 012/13

146 <https://www.minrzs.gov.rs/izvestaj-o-sprovedenoj-javnoj-rasprav13b9fc1bfaa71.html>

će ova usluga biti operacionalizovana i kada će se to dogoditi, te da li će biti korišćena iskustva iz procesa pilotiranja sedam centara za žrtve seksualnog nasilja na teritoriji AP Vojvodine¹⁴⁷, kao i da li će država finansijski i na druge načine podržati njihovo funkcionisanje.

PITANJA:

- Koje mere država Srbija preduzima da se uspostavi usluga Nacionalnog SOS telefona i Kriznih centara za žrtve silovanja/Centara za žrtve seksualnog nasilja u skladu sa standardima Istanbulske konvencije?

PREPORUKE:

- Ustanoviti standardne operativne postupke za rešavanje problema žena koje su preživale seksualno nasilje i uspostaviti odgovarajuće, lako dostupne, krizne centre za slučajeve silovanja/seksualnog nasilja.
- Uspostaviti nacionalni SOS telefon za žene koje su preživele nasilje u skladu sa obavezama iz Istanbulske konvencije koristeći postojeće resurse ženskih organizacija koje pružaju uslugu SOS telefona.

7. RODNI STEREOTIPI I PREDRASUDE

Član Konvencije na koji referiše poglavlje	5
Pitanje sa Liste pitanja za Četvrti periodični izveštaj koju je Komitet uputio Srbiji na koje referiše poglavlje	6, 7

PRIORITETNI PROBLEMI

- 1. Mediji šire rodne stereotipe i predrasude: seksizam, mizoginiju i patrijarhalne kulturne obrasce, a o nasilju nad ženama izveštavaju na senzacionalistički i stereotipan način.**
- 2. Regulatorna tela koja prate rad medija nisu efektivna i efikasna**
- 3. Obrazovni programi, sadržaji i prakse reprodukuju rodne stereotipe, predrasude i toleranciju na rodno zasnovano nasilje**

Prioritet 1: Mediji šire rodne stereotipe i predrasude

Kako pokazuju istraživanja medijskih sadržaja, u ovim sadržajima su veoma prisutni seksizam i mizoginija. Mediji podstiču patrijarhalne kulturne obrasce i stereotipizirane rodne uloge žena i muškaraca. Seksizam je prisutan u medijskom govoru, posebno ako je reč o prikazivanju žena koje se nalaze na funkcijama i pozicijama odlučivanja u političkoj, privrednoj ili drugoj sferi javnosti. Slučajevi nasilja u porodici i unutar partnerskih odnosa se često prikazuju na senzacionalistički način, dodatno viktimizirajući žene i devojčice

¹⁴⁷ <http://projekti.zdravstvo.vojvodina.gov.rs/pilot-centri/>

žrtve nasilja. U komercijalnim medijima prevladava omalovažavajuće i pornografsko prikazivanje žena kao objekata seksualne želje ili objekata za gledanje¹⁴⁸.

Mediji danas proizvode značenja a nisu samo puki prenosioci poruka. Oni ne odražavaju samo stvarnost, već istovremeno i kreiraju i prezentuju jednu vrstu nove, sopstvene medijske meta-stvarnosti. Kao da prava realnost više ne postoji već samo slike stvarnosti koje nam omogućuju mediji. Važno je postojanje te svesti o medijskoj meta stvarnosti jer procesi medijske informacione produkcije mogu, kada i ako to ocene profitabilnim, da sistematski prikrivaju nepravedne društvene odnose (u konkretnom slučaju, rodnu neravnopravnost), prezentirajući ih pod fasadom nepristrasnosti, ideološke, klasne i rodne neutralnosti.

Kreiranje te nove dimenzije stvarnosti iskrivljavanjem činjenica doprinose naročito mediji tabloidnog tipa. Tabloidizacija se koristi kao sinonim za senzacionalizam i pretežno ima negativnu konotaciju, jer je povezana sa sadržajem lošeg kvaliteta i tehnikama nemoralnog izveštavanja. Kao specifično “zagađenje” medijskog prostora, tabloidizacija predstavlja trend pada profesionalnih standarda u novinarstvu uz povećan interes za privatne živote i postepeno uništavanje ozbiljnosti izveštavanja o događajima. Tabloidizacija označava loše, jeftino, agresivno i senzacionalističko novinarstvo, koje se pretežno nalazi ne u službi informisanja čitalaca, već širenja dezinformacija, izrugivanja i vređanja neistomišljenika, promovisanja nekulture, pa čak i širenja govora mržnje. Tabloidizacija promoviše tračeve, glasine, afere i skandale. Taj specifični „softver banalnosti“ nudi jednostavne odgovore za sve i svašta, pa i da će čitaocima biti lakše ako i „slavni i poznati“ plaču.

Analiza medija¹⁴⁹ ukazuje na praksu sve češćeg usvajanja stila takozvanog „tabloidnog“ izveštavanja o nasilju na način koji je trivijalan i senzacionalistički, smešta ih u rubrike zabava, estrada, *hot stories*, *showtime*, što je sve minimalizacija ozbiljnosti nasilja, njegovih posledica i mesta u društvenoj patologiji. Prateći takve izveštaje ne dobija se poruka da je nasilje opasno po život, već upravo suprotno, da je to deo “normalnog i redovnog” partnerskog odnosa, neka vrsta partnerske igre i obostrane zabave. Opasno je da nasilje koje se dešava u partnerskim odnosima “slavnih” dakle onih koji imaju dosta novca i žive život koji običnim građanima deluje kao glamurozan, jer lako može da deluje u smislu normalizacije nasilja u partnerskim odnosima. Takve medijske predstave mogu da utiču ne samo na opštu javnost već i na odgovorna lica u policiji i pravosuđu koji su takođe deo javnosti, a koji su ovlašćeni da preduzimaju određene radnje u okviru službenog sankcionisanja nasilja. Medijsko izveštavanje o nasilju nad ženama uvek ima elemente rodne preskriptivnosti, (osim deskriptivno činjeničnog pristupa), i uklapa se u opšti obrazac reakcije okoline na nasilje kojem su bile izložene a koji sadrži podsticanje ženske pasivnosti i trpljenja.

Za razliku od tabloidnih medija, društveno odgovorni mediji prikazuju pozitivne primere rodne ravnopravnosti, odgovornosti i doprinosa žena i muškaraca u javnoj i privatnoj sferi života. Vizija društveno odgovornih medija predstavlja izuzetno značajan korak u izgradni zdravog i demokratskog društva, koje će bez stereotipa i diskriminacije pružiti mogućnosti za samoostvarivanje svim ženama i muškarcima u oblastima javnog i privatnog života bez izuzetka i diskriminacije. Može se konstatovati da mediji u Srbiji, uglavnom nisu u potpunosti usaglašeni sa takvim, možda previsoko postavljenim zahtevima za društveno odgovornom medijskom produkcijom kada je u pitanju izveštavanje o nasilju nad ženama.

148 Mršević, Z. (2017) Mediji u Srbiji o rodno zasnovanom nasilju u 2015. i 2016. Godini, UNDP, Beograd, <http://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/poverty/kako-protiv-nasilja---uloga-medija.html>

149 Ibid

PITANJA:

- Koje mere država Srbija primenjuje da se eliminiše diskriminacija žena uključujući štetne i stereotipe protiv specifičnih grupa žena, i braniteljki/braniteljki ženskih ljudskih prava?
- Zašto država Srbija ne poštuje preporuke nezavisnih tela u vezi sa suzbijanjem medijskog širenja rodno zasnovanih stereotipa, seksizma, mizoginije i patrijarhalnih kulturnih obrazaca u javnom diskursu?
- Kojim instrumentima država Srbija sprečava da nosioci javnih funkcija svojim nastupanjem šire rodne stereotipe, predrasude, mizoginiju?
- Zašto država Srbija kroz kampanje kojima se nastoji pospešiti natalitet krši ustavom zagarantovana ljudska prava žena?
- Šta država Srbija preduzima u situaciji ne delotvornosti postojećih mehanizama za primenu profesionalnih kodeksa novinarske profesionalne etike?

*Prioritet 2: Regulatorna tela koja prate rad medija nisu efektivna i efikasna***PITANJA:**

- Koje mere primenjuje država Srbija radi jačanja medijskih samoregulatornih tela sa ciljem eliminacije rodni stereotipa o ženama i muškarcima, kao i posebnih grupa žena?
- Koje mere država Srbija preduzima da se ojača kapacitet nacionalnih institucija za ljudska prava da nadgledaju (uključujući i primanje i razmatranje pritužbi u konkretnim slučajevima) medijsko diskriminatorno portretisanje žena koje žene svode na objekat i promovišu nasilni maskulinitet?

Prioritet 3: Obrazovni programi, sadržaji i prakse reprodukuju rodne stereotipe, predrasude i toleranciju na rodno zasnovano nasilje

Formalno obrazovanje igra važnu ulogu u otklanjanju rodni stereotipa i predrasuda i promovisanju vrednosti rodne ravnopravnosti kod dece i mladih. Različita istraživanja¹⁵⁰ pokazala su da obrazovni programi i sadržaji nisu adekvatni za takvu ulogu obrazovanja. Udžbenici predstavljaju rodne odnose često stereotipno, prema sadržajima u kojima se prikazuju rodne nejednakosti ne podstiču kritičko razmišljanje, a nastavnici/e najčešće ne poseduju dovoljno kompetencija o rodnoj ravnopravnosti koji bi im omogućili da kroz rad sa decom na adekvatan način prezentuju ove sadržaje i uopšte doprinose razvoju svesti o rodnoj ravnopravnosti i napuštanju stereotipnih preferencija, obrazaca ponašanja. Ni u visokom

150 Čeriman, Jelena, Milutinović Bojanić, Sanja, Pudar, Gazela (2011), „Serbia at the Crossroads. Gender Inclusiveness in Higher Education: Real or just Wishful Thinking?“, u L. Grunberg (prir.), From Gender Studies to Gender IN Studies Case Studies on Gender-Inclusive Curriculum in Higher Education, Bucharest: UNESCO – Cepes, str. 185–210;

-Jarić, Vesna (ur.) (2013), Rodna ravnopravnost u srednjem stručnom obrazovanju: stavovi i uloga srednoškolskih nastavnika/ica i stručnih saradnika/ica u unapređivanju rodne ravnopravnosti, Beograd: GIZ;

-Stjepanović-Zaharijevski, Dragana, Gavrilović, Danijela, Petrušić, Nevena (2010) Obrazovanje za rodnu ravnopravnost: Analiza nastavnog materijala za osnovnu i srednju školu, Beograd: UNDP;

-Stefanović, J. i Glamočak, S. (2008), „Imaju li čitanke rod? Rod u čitankama u osnovnoj školi“, Metodika i didaktika, str. 27–50.;

obrazovanju nisu prisutni kurikulumi o rodnom studijama niti su udžbenici rodno senzibilisani.¹⁵¹ Ove su analize doprinele da se steknu uvidi na koji način formalno obrazovanje utiče na reprodukciju rodne nejednakosti i ukazale šta je potrebno promeniti kako bi se korenite promene inicirale od najranijih uzrasta i na svim nivoima obrazovanja.

Istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u školama¹⁵² pokazalo je da su i među učenicima i među nastavnicima prisutni stavovi koji iskazuju toleranciju na nasilje. Podrobnije analize programa i udžbenika sa stanovišta uticaja na stavove o rodno zasnovanom nasilju i nasilju u porodici do sada nisu sprovedene. Analiza sadržaja čitanki za osnovne škole od 1-8 razreda pokazuje obilje sadržaja koje prikazuje nasilje, pa i rodno zasnovano nasilje, uključujući i najekstremnije oblike – femicid¹⁵³. Međutim, nema nalaza o tome kako nastavnici interpretiraju i analiziraju ove tekstove sa đacima, niti kako đaci razumeju i da li kritički razmišljaju o ovim sadržajima. Takođe, analize sadržaja silabusa u okviru studija roda koje postoje na nekoliko fakulteta u Srbiji nisu sprovedene pa nije poznato da li i na koji način su prisutni obrazovni sadržaji koji se odnose na rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici.

PITANJA:

- Kojim merama i u okviru kojih strategija država Srbija predviđa reformisanje programa, udžbenika i praksi u formalnom obrazovanju na svim nivoima kako bi se eliminisali rodni stereotipi i tolerancija na rodno zasnovano nasilje?
- Da li je država Srbija uspostavila kriterijume rodne ravnopravnosti koji se primenjuju pri oceni i akreditaciji programa i udžbenika?

PREPORUKE:

- Sačiniti i primeniti kriterijume o standardima rodne ravnopravnosti pri akreditaciji programa i udžbenika na svim nivoima formalnog obrazovanja.
- U redovnim izveštajima Ministarstva publikovati informacije o praćenju i rezultatima akreditacije obrazovnih sadržaja na osnovu primene standarda rodne ravnopravnosti.
- Da se u sistem redovnih obuka nastavnika/ca uključe standardi rodne ravnopravnosti.

8. ŽENE, MIR, BEZBEDNOST

Opšte preporuke CEDAW komiteta na koje referiše poglavlje	30
Pitanje sa Liste pitanja za Četvrti periodični izveštaj koju je Komitet uputio Srbiji na koje referiše poglavlje	

PRIORITETN PROBLEM

¹⁵¹ Bačević, J, Blagojević, J, Duhaček, D, Džamonja-Ignjatović, T, Vukasović, M, Popović, D, Zaharijević, A. (2010) Analiza rodne dimenzije u visokoškolskom obrazovnom materijalu, UNDP, Beograd.

¹⁵² Ćeriman, Jelena et al. (2015), Istraživanje rodno zasnovanog nasilja u školama u Srbiji, Beograd: Centar za studije roda i politike, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu i UNICEF Srbija.

¹⁵³ Stefanović, Glamočak (2008)

1. Žene su diskriminirane u pravu da učestvuju u mirovnim pregovorima i post konfliktom oporavku*Prioritet 1: Žene su diskriminirane u pravu da učestvuju u mirovnim pregovorima i post konfliktom oporavku*

Vlada RS je maja 2017.godine usvojila Drugi Nacionalni akcioni plan za implementaciju Rezolucije Saveta bezbednosti UN 1325 o ženama-miru-bezbednosti za 2017-2020.

Dokument je usvojen više od godinu dana nakon sprovedenih javnih konsultacija I do kraja 2018. Godine nije implementiran. Vlada Rs još nije preduzela korake da formira glavna tela zadužena za implementaciju NAP, kao što su Politički savet, Operativno telo I analitičke grupe u nadležnim ministarstvima. U Srbiji jača konzervativna reakcija protiv rodne ravnopravnosti koja pretili da umanjil značaj usvajanja ovog NAP. Iako ne postoji javno protivljenje agendi žena, mira I sigurnosti, očigledno je da postoji nedostatak političke podrške implementaciji NAPa, imajući u vidu da ništa po ovom pitanju nije urađeno od usvajanja dokumenta. Uprkos fokusiranju na lokalizaciju programa za žene, mir I bezbednost, NAP nije prepoznat na nivou lokalnih samouprava kao važan document. Pored toga, NAP nedostaju održivi budžetski resursi potrebni za sprovođenje aktivnosti predviđenih planom. Zabrinjavajući trend je široko rasprostranjeno mišljenje među političkim liderima I državnim I službenicima da implementacija strateških dokumenata ne iziskuje novčana sredstva I očekivanje da će razvoj I implementacija vladinih politika biti podržana od strane donatorskih zajednica. Pored toga, ni organi javne uprave I lokalnih samouprava nisu izdvojili sredstva za podršku aktivnostima ženskih organizacija koje deluju u ovoj oblasti. Planom se predviđa samo međunarodna donatorska podrška OCD koja nije održiv mehanizam. Kao posledica toga, plan se nije bavio pitanjima sigurnosti žena; napori žena u održavanju mira I rešavanju konflikata nisu vidljivi I priznati od strane vodećih političkih leita I članova zajednice, dok su žene I dalje nedovoljno zastupljene u institucijama sektora sigurnosti I mirovnim pregovorima, uključujući dijalog Beograd-Priština.

PITANJA:

- Šta je država Srbija učinila da se obezbedi puna implementacija NAP 1325 (2017-2020) i poveća participacija žena u mirovnim pregovorima i post konfliktom oporavku?

PREPORUKE:

- Potrebno je uspostaviti tela I mehanizme predviđene NAP 1325 kako bi se obezbedila transparentnost sprovođenja NAP 1325 I smanjila diskriminacija žena u sektoru bezbednosti

9. PRIORITYNI PROBLEMI ZA OTKLANJANJE DISKRIMINACIJE ŽENA IZ RANJIVIH GRUPA

9.1 Žene iz nacionalnih manjina

Srbija multietnička i multikonfesionalna država u kojoj pored većinskog srpskog stanovništva, žive mnogobrojne etničke zajednice različite u pogledu istorijskog, socio-kulturnog i demografskog razvitka, religije i jezika. Tokom popisa stanovništva 2011. godine gotovo 750.000 osoba se izjasnilo da pripada nekoj od nacionalnih manjina. Žena koje su se deklarirale kao pripadnice nacionalnih manjina ima oko 380.000, i one su činile 51,4% stanovništva koje se izjasnilo da pripada nekoj od nacionalnih manjina ili 12,9% ukupne ženske populacije u Srbiji.¹⁵⁴

Više se može saznati u poglavlju 10.1 Kontekstualnog izveštaja.

PRIORITETNI PROBLEMI	PREPORUKE
1. Izrazita podzastupljenost pripadnica nacionalnih manjina u javnom i političkom životu	1.1 Povećati učešća žena iz nacionalnih manjina u Nacionalnim savetima Nacionalnih manjina, posebno na rukovodećim pozicijama 1.2 Povećati učešće žena iz nacionalnih manjina u zakonodavnoj vlasti
2. Nedostaje sveobuhvatna analiza položaja pripadnica nacionalnih manjina u svim oblastima javnog i privatnog života	2.1 Sprovesti obuhvatnu analizu položaja žena iz nacionalnih manjina u svim oblastima javnog i privatnog života, kao i specifična iskustva diskriminacije 2.2 U izveštajima o percepciji diskriminacije među građanima Srbije koje objavljuje Poverenik za zaštitu ravnopravnosti prikazati podatke razvrstane po polu i nacionalnosti
3. Nedostaje rodna perspektiva u radu Nacionalnih saveta nacionalnih manjina i institucija čije su oni osnivači	3.1 Integrisati rodnu ravnopravnost u aktivnosti i programe Nacionalnih saveta nacionalnih manjina 3.2 Integrisati rodnu ravnopravnost u rad i aktivnosti institucija čiji su osnivači Nacionalni saveti nacionalnih manjina

9.2 Romkinje

Prema podacima popisa stanovništva iz 2011. godine u Srbiji je bilo nastanjeno 147604 pripadnika/ce romske nacionalnosti, što je predstavljalo udeo od 2,1% u ukupnom stanovništvu. Romkinje su činile 49,2% romskog stanovništva (72562).¹⁵⁵ Romsko stanovništvo živi pretežno u urbanim područjima (60%), a prema podacima Misije OEBS u Srbiji za 2016. godinu, u podstandardnim naseljima živelo je 38,1% romske populacije.¹⁵⁶

Više se može saznati u poglavlju 10.2 Kontekstualnog izveštaja

PRIORITETNI PROBLEMI	PREPORUKE
----------------------	-----------

¹⁵⁴ Republički zavod za statistiku, popis stanovništva 2011. http://media.popis2011.stat.rs/2014/02/1_Stanovnistvo-prema-nacionalnoj-pripadnosti-i-polu-po-opstinamagradovima.xls

¹⁵⁵ Republički zavod za statistiku, popis stanovništva 2011. http://media.popis2011.stat.rs/2014/02/1_Stanovnistvo-prema-nacionalnoj-pripadnosti-i-polu-po-opstinamagradovima.xls

¹⁵⁶ Đorđević, A (2017) *Podstandardna romska naselja u Srbiji. Pregled podataka iz Geografskog Informacionog Sistema za 2016. godinu*. OEBS, Beograd, <https://www.osce.org/sr/mission-to-serbia/309401?download=true>

1. Maloletnički/prisilni brakovi i maloletničke trudnoće ugrožavaju ljudska prava romskih devojčica, njihov razvoj i blagostanje	1.1 Dosledno primenjivati zakon koji definiše maloletničke brakove devojčica kao oblik nasilja i zabranjuje maloletničke trudnoće
	1.2 Sprovoditi edukacije profesionalaca iz sistema zdravstvene zaštite kako bi postupali u skladu sa zakonom i prijavljivali maloletničke trudnoće
	1.3 Uspostaviti sistem ranog uzbunjivanja u osnovnim školama za blagovremeno delovanje u slučaju povlačenja romskih devojčica iz škole, uključiti u ove sisteme medijatorke
	1.4 Unaprediti saradnju između škole i centra za socijalni rad u sprečavanju povlačenja romskih devojčica iz škole
2. Zbog isključenosti iz obrazovanja i sa tržišta rada Romkinje žive u izrazito nepovoljnim ekonomskim uslovima, izložene siromaštvu, podstandardnim uslovima stanovanja i visokoj materijalnoj deprivaciji	2.1 Poboljšati obuhvat i nivo novčane socijalne pomoći za Romkinje, posebno one sa više dece i samohrane majke
	2.2 Povećati obuhvat Romkinja programima stanovanja uz podršku, koji obuhvataju integrisane mere stanovanja i zapošljavanja
3. Zdravlje Romkinja je zbog nepovoljnih uslova života ugroženo a zdravstvena zaštita, uprkos besplatnom zdravstvenom osiguranju neadekvatna zbog slabe informisanosti, administrativnih prepreka i neadekvatne dostupnosti zdravstvenih usluga	2.3 Učvrstiti položaj medijatorke kako bi mogle da pruže adekvatnu podršku Romkinjama u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu, pomognu u pristupu preventivnim i zaštitnim uslugama.
	2.4 Povećati informisanost Romkinja koje žive u podstandardnim naseljima o dostupnosti preventivnih i usluga zdravstvene zaštite.

9.3 Migrantkinje¹⁵⁷

U Srbiji se u novembru 2018. godine nalazilo do 4000 izbeglica i migranata koji su u takozvanoj situaciji dugoga boravka, što znači da u njoj borave više meseci, ili više godina. Većina među njima niti je dobila azilni status niti je uopšte pokrenula proceduru da ga dobije, nadajući se da će nastaviti svoj put ka državama EU, ali i zbog toga što država nije učinila mnogo kako bi taj postupak ubrzala i olakšala. Prema procenama UNHCR-a, iz septembra 2018. godine, oko 40% izbeglica i migranata u Srbiji čine žene i deca, i to najviše iz Pakistana (34%), Avganistana (30%) i Irana (14%). Oni su smešteni u 15 tranzitno-prihvatnih i centara za azil, ustanovama socijalne zaštite, u hraniteljskim porodicama i drugim oblicima smeštaja.

Više se može saznati u poglavlju 10.3 Kontekstualnog izveštaja

PRIORITETI PROBLEMI	PREPORUKE
---------------------	-----------

¹⁵⁷ U ovom izveštaju kategorijom migrantkinja obuhvaćene su žene tražiteljke azila, izbeglice i žene koje su povratnice prema sporazumima o readmisiji.

1. Nasilje nad ženama izbeglicama i migrantkinjama je rasprostranjeno i predstavlja jedan od većih problema u zaštiti prava migrantkinja koje su došle u Srbiju tokom poslednje izbegličke krize	1.1 Obučiti zaposlene u službama koje pružaju različite oblike podrške migrantima ili donose odluke u vezi sa njihovim statusom o rodno zasnovanom nasilju nad ženama 1.2 Obučiti zaposlene u ovim službama i u vezi sa kulturnim specifičnostima zajednica i sredina iz kojih dolaze migrantkinje 1.3 Omogućiti migrantkinjama koje su žrtve rodno zasnovanog nasilja nad ženama adekvatne usluge zaštite koje uvažavaju kulturne specifičnosti i potrebe
2. Žene iz migrantske populacije nemaju adekvatan pristup pravdi, a pravna zaštita je posebno nepovoljna u zaštiti od rodno zasnovanog nasilja	2.1 Povećati dostupne usluge pravnog savetovanja i zaštite migrantkinja od rodno zasnovanog nasilja 2.2 Osigurati da jezičke barijere ne ometaju pristup pravdi migrantkinja
3. Žene iz migrantske populacije nisu uključene u lokalne zajednice u kojima borave i nedostaju im aktivnosti kojima bi kvalitetno ispunile svoje vreme	3.1 Osmisliti i sprovesti programe aktivnosti u skladu sa potrebama, mogućnostima i kulturnim specifičnostima migrantkinja u centrima za boravak

9.4 Samohrane majke

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku u Srbiji je u 2017. godini bilo 367,957 porodica samohranih roditelja sa decom. Ove porodice činile su četvrtinu (24,9%) svih porodica sa decom. Među porodicama samohranih roditelja sa decom, izrazitu većinu (79,2%) čine porodice samohranih majki (ukupno 291,522 porodice).¹⁵⁸

Više se može saznati u poglavlju 10.4 Kontekstualnog izveštaja

PRIORITETNI PROBLEMI	PREPORUKE
1. Visoki rizici od finansijskog siromaštva i materijalne deprivacije porodica samohranih roditelja	1.1 Primenjivati dosledno mere za efektivno plaćanje izdržavanja drugog roditelja kod samohranih majki kod kojih postoji drugi roditelj 1.2 Ispitati efektivnost mera socijalne zaštite u vidu različitih oblika novčanih naknada (socijalna pomoć, dečiji dodatak i dr.) kako bi se ustanovila efektivnost tih transfera u zaštiti od siromaštva i prema tome redefinisale mere za samohrane roditelje.
2. Nepovoljni stambeni uslovi za život samohranih majki	2.1 Povećati dostupnost podrške u stanovanju za samohrane majke koje su u nepovoljnoj stambenoj i finansijskoj situaciji

¹⁵⁸ Republički zavod za statistiku, <http://data.stat.gov.rs/Home/Result/3102020202?languageCode=sr-Cyrl>

3. Teškoće u usklađivanju posla i porodičnih obaveza, nedostatak vremena za sopstvene potrebe samohranih majki i umor	3.1 Dati prednost deci koja žive sa samohranim majkama u obezbeđivanju mesta u obdaništima, celodnevnom boravku.
---	--

9.5 Žene sa invaliditetom

U Srbiji je 2011. godine bilo 332,840 žena sa invaliditetom, što je činilo udeo od 9,03% žena sa invaliditetom u ukupnoj populaciji žena.¹⁵⁹

Više se može saznati u poglavlju 10.5 Kontekstualnog izveštaja.

PRIORITETNI PROBLEMI	PREPORUKE
1.Nasilje nad ženama sa invaliditetom	1.1. Država treba da posveti posebnu pažnju nasilju nad ženama sa invaliditetom
2.Seksualnost žena sa invaliditetom je inhibirana zbog predrasuda zajednice ali i nedovoljne osvešćenosti samih žena sa invaliditetom, a pristup informacijama i uslugama zaštite njihovog seksualnog i reproduktivnog zdravlja neadekvatan	2.1 Država treba da sprovodi programe edukacije mladih o seksualnosti i seksualnom i reproduktivnom zdravlju koji bi omogućili da se otklone stereotipi i predrasude prema seksualnosti žena sa invaliditetom, a devojčice i žene sa invaliditetom osnaže da slobodno razvijaju svoj seksualni identitet i vode brigu o potrebama svog seksualnog i reproduktivnog zdravlja. 2.2 Država treba da uključi žene sa invaliditetom u procese izrade mera i pravilnika o pružanju usluga zdravstvene zaštite kako bi se ove usluge, a posebno u domenu zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja bolje prilagodile potrebama devojčica i žena sa invaliditetom, imajući u vidu različite vrste i stepene invaliditeta.
3.Pristup obrazovanju žena sa invaliditetom	3.1 Država treba da primenjuje programe rada sa roditeljima devojčica sa invaliditetom kojima se podstiče uključivanje ovih devojčica u redovno i inkluzivno obrazovanje. 3.2 Država treba da omogući podsticaje za visoko obrazovanje devojaka sa invaliditetom posebnim merama podsticaja, poput stipendija, pristupačnog smeštaja u studentskim domovima, sredstava za nabavku literature i opreme (naročito u slučaju oštećenog vida i sluha).

¹⁵⁹ Republički zavod za statistiku, popis stanovništva 2011. godine, <http://data.stat.gov.rs/Home/Result/3102010801?languageCode=sr-Cyrl>

9.6 Seoske žene

u Srbiji je 2017. godine 2,764,729 stanovnika/ca živelo izvan gradskih područja, što se smatra kategorijom koja je približna kategoriji ruralnih oblasti.¹⁶⁰ To znači da je od ukupnog stanovništva Srbije gotovo 40% živelo u ruralnim područjima. Žene čine polovinu ruralnog stanovništva (49,6%), odnosno njihov broj je procenjen u 2017. godini na 1,372,091. One čine stoga značajan deo ukupne populacije žena (38,1%). Malo je učešće mladih žena među seoskim ženama (16,3% su žene stare 15-29 godina), a visoko starijih žena – četvrtina seoskih žena su stare 65 i više godina (24,7%).¹⁶¹

Više se može saznati u poglavlju 10.6 Kontekstualnog izveštaja

PRIORITETNI PROBLEMI	PREPORUKE
1. Nepovoljan imovinski status i pristup imovini seoskih žena	<p>1.1 Izjednačiti formalni brak i vanbračnu zajednicu u pogledu nasleđivanja imovine</p> <p>1.2 Proširiti meru predviđenu Zakonom o postupku upisa u katastar nepokretnosti i vodova da se pri upisu svojine stečene tokom braka svojina automatski upisuje kao zajednička na vanbračnu zajednicu.</p> <p>1.3 Pospešiti registrovanje sredstava za proizvodnju na žene kroz programe podrške poljoprivredi i ruralnom turizmu</p>
2. Nepovoljan položaj na tržištu rada koji se ogleda u niskoj zaposlenosti u nepoljoprivrednom sektoru, nizak udeo među nosiocima porodičnih gazdinstava i koncentraciju među izvršilačkom neplaćenom radnom snagom na gazdinstvu (kategorija pomažućih članova domaćinstva)	<p>2.1 Primenjivati mere koje podstiču ekonomsku diversifikaciju poljoprivrednih gazdinstava koja ih čini rezilientnijima uz programe podrške nepoljoprivrednih aktivnosti žena na porodičnom gazdinstvu</p> <p>2.2 Pospešiti registraciju gazdinstava na žene i kroz programe podrške njihov proaktivniji pristup i autonomniju ulogu u organizovanju poljoprivredne proizvodnje i plasiranju poljoprivrednih proizvod</p>
3. Neadekvatna dostupnost socijalnih naknada za žene na selu	3.1 Promeniti odredbe Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom tako da se žene zaposlene u poljoprivredi na porodičnom gazdinstvu u pravima na ostvarivanje naknade za roditeljsko odsustvo izjednače sa ženama zaposlenim u nepoljoprivrednom sektoru

¹⁶⁰ U zvaničnoj statistici Srbije za sada se tip naselja definiše kroz dve kategorije: grad i ostalo.

¹⁶¹ Republički zavod za statistiku <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Doc/G20181173.docx>

9.7 Starije žene

U 2017. godini prema procenama stanovništva na kraju godine bilo je 798,737 žena starih 65 i više godine. One su činile 57% ukupnog stanovništva starog 65 i više godine i više od četvrtine (21,9%) ukupne ženske populacije u Srbiji.¹⁶²

Više se može saznati u poglavlju 10.7 Kontekstualnog izveštaja

PRIORITETNI PROBLEMI	PREPORUKE
1. Znatno broje starijih žena nije obezbeđen nijednom vrstom penzije	1.1 Ustanoviti finansijsku situaciju starijih žena koje nisu ostvarile pravo na penziju niti po jednom osnovu i ispitati pokrivenost merama finansijske socijalne zaštite i adekvatnost tih mera. Kod procena koristiti mere teške finansijske deprivacije jer one više ukazuju na ekonomsku zavisnost starijih žena.
2. Starije žene su izložene većim rizicima od finansijskog siromaštva i materijalne deprivacije nego stariji muškarci i mlađe stanovništvo	2.1 Definisati mere finansijske socijalne zaštite koje bi bile individualizovane i direktno usmerene prema starijim ženama kako bi se predupredilo da ta sredstva ne dospevaju do korisnika usled njihove ekonomske zavisnosti od drugih članova domaćinstva.
3. Sistem socijalnih usluga, posebno dugotrajne nege ne pruža adekvatnu zaštitu	3.1 Hitno započeti reviziju sistema dugotrajne nege zasnovanu na potrebama različitih grupa starijih žena.

9.8 Žene žrtve nasilja

Veličinu ove grupe žena teško je proceniti. Ukoliko se u proceni pođe od podataka istraživanja koje je OEBS sproveo tokom leta 2018. godine o blagostanju i bezbednosti žena¹⁶³, pa se stope rasprostranjenosti nasilja projektuju na populaciju žena starih 18-74 godine (koja je predstavljala osnovu za uzorak), mogu se dobiti okvirne procene. Primenom stopa rasprostranjenosti nasilja koje su počinili sadašnji ili bivši partneri od kada su žene navršile 15 godina¹⁶⁴ dobija se podatak da je oko 450,000 žena doživelo fizičko nasilje, oko 132,500 žena doživelo seksualno a više od 1,166,000 žena psihičko nasilje u partnerskim odnosima.

Više se može saznati u poglavlju 10.8 Kontekstualnog izveštaja

PRIORITETNA PITANJA	PREPORUKE
---------------------	-----------

162 Republički zavod za statistiku <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Doc/G20181173.docx>

163 OEBS, Blagostanje i bezbednost žena (u pripremi).

164 Koje su objavljene u izveštaju SIPRU (2018) *Indeks rodne ravnopravnosti Srbija 2018*.

<http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/objavljen-novi-indeks-rodne-ravnopravnosti-za-republiku-srbiju/>

<p>1. Nasilje nad ženama prožima sve sfere društva</p>	<p>1.1. Obezbediti efikasnu reakciju nadležnih institucija i nezavisnih tela u slučajevima nasilja nad ženama u političkom životu.</p> <p>1.2. Neohodno je da država stvori efikasne mehanizme prevencije i suzbijanja svih oblika nasilja prema ženama u javnom i privatnom životu</p>
<p>2. Usluge podrške ženama žrtvama nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja nisu dostupne lako i bez diskriminacije, svim ženama.</p>	<p>2.1. Potrebno je da država usvoji podzakonska akta sa uputstvima svim nadležnim institucijama o učešću žrtava u postupcima planiranja mera zaštite i podrške.</p> <p>2.2. Obezbediti dovoljan broj službenika, ustanoviti operativno praćenje postupanja nadležnih institucija i mehanizme stručne podrške i stalne obuke službenika.</p> <p>2.3. Obezbediti stalna budžetska sredstva za sprečavanje nasilja u porodici.</p> <p>2.4. Koristiti resurse ženskih nevladinih organizacija za psiho-socijalnu podršku i psihoterapiju za žrtve nasilja u porodici, uz finansiranje njihovih usluga.</p> <p>2.5. Uspostaviti/unapediti postojeće telo za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i procenu politika i mera, u skladu sa članom 10 Istanbulske konvencije.</p> <p>2.6. Ustanoviti obavezu za institucije da decu svedoke porodičnog nasilja tretiraju kao žrtve i pruže im efikasnu zaštitu i podršku.</p> <p>2.7. Unaprediti znanje i senzibilitet profesionalaca i profesionalki o položaju žena u društvu, sa ciljem eliminacije stereotipa o ulozi majke i oca u životu deteta.</p> <p>2.8. Ustanoviti standardne operativne postupke za rešavanje problema žena koje su preživale seksualno nasilje i uspostaviti odgovarajuće, lako dostupne, krizne centre za slučajeve silovanja/seksualnog nasilja.</p> <p>2.9. Uspostaviti nacionalni SOS telefon za žene koje su preživele nasilje u skladu sa obavezama iz Istanbulske konvencije koristeći postojeće resurse ženskih organizacija koje pružaju uslugu SOS telefona.</p>
<p>3. Nije izgrađen sistem praćenja, procesuiranja, zaštite i podrške žrtvama</p>	<p>3.1. Uspostaviti jedinstvenu metodologiju za prikupljanje podataka i jedinstvenu elektronsku bazu podataka o slučajevima</p>

	<p>nasilja u porodici i rodno zasnovanom nasilju nad ženama.</p> <p>3.2. Imenovati posebno telo koje bi bilo zaduženo za prikupljanje i izveštavanje o slučajevima nasilja u porodici i rodno zasnovanom nasilju nad ženama</p>
--	---

9.9 LGBTI žene

Podaci o veličini ove grupe žena nisu dostupni, a o njenim karakteristikama i problemima više se može saznati u poglavlju 10.9 Kontekstualnog izveštaja

PRIORITETNA PITANJA	PREPORUKE
1. LGBTI žene su izložene višestrukom nasilju i zločinu iz mržnje koji nisu efektivno sprečavani niti sankcionisani	1.1. Uspostaviti efikasne mehanizme zaštite ljudskih prava LGBTI žena
2. LGBTI žene nemaju mogućnosti da zasnuju zakonski regulisano partnerstvo	2.1 Unaprediti zakonski okvir kako bi se omogućilo priznavanje isto polnih partnerstava